

VÁLTOZÓ VALÓSÁGUNK

Személyiség és társadalmi aktivitás *

A lenini örökség tudatos vállalásának eredményeképpen a marxista társadalomkutatás nagy figyelmet szentelt a személyiség problémáinak. Az elmúlt években sorra jelentek meg monográfiák, cikkek, amelyek pszichológiai, filozófiai, etikai és esztétikai aspektusokból kutatják a társadalmilag aktív ember formálásának lehetséges útjait. (...)

A személyiség társadalmi aktivitásának fejlesztése, mint társadalompolitikai program és tudományos probléma a maga teljességében a hatvanas évek második felében merült fel. A fejlett szocialista társadalom építésének folyamatában jöttek létre azok a feltételek, amelyek lehetővé, s egyszersmind szükségessé tették e fontos kérdés tudományos igényű, alapos elemzését és széles körű cselekvési program kidolgozását. A társadalmi viszonyok szocialista vonásainak erősödése, a termelőerők dinamikus fejlődése, a szocializmus anyagi, technikai, műszaki bázisának átalakulása, a szocialista demokráziának erősödése, a szocialista közgondolkodás és erkölcs normái hatókörének bővülése, a szocialista kultúra gyors ütemű fejlődése játszottak ebben döntő szerepet. A szocializmus végleges győzelme a társadalmi élet minden területén, s a minőségileg magasabb fokú társadalmi feladatok szükségszerűen vezettek az egyik fontos társadalmi szükségletnek a kialakulásához: a személyiség társadalmi aktivitása fokozásához.

Az elmúlt évek során gazdag tudományos irodalom született e témával kapcsolatban. S bár magának a fogalomnak az értelmezésében, meghatározásában korántsem alakult ki egységes vélemény a tudományos irodalomban, a magunk részéről N. P. Francuzova meghatározását tartjuk a legpontosabbnak: „... a társadalmi aktivitást nem lehet azonosítani a társadalmi tevékenységgel, mert akkor a fogalom elveszti önálló jelentéstartalmát. Az erkölcsi és pszichikai készség a cselekvés végrehajtására — a társadalmi aktivitás elengedhetetlen alkotóeleme, de a társadalom, a gondolkodás és magatartás formálása szempontjából ennek a készségnek ilyen, vagy olyan formájú realizálása is elengedhetetlen. Ezért a társadalmi aktivitás fogalmát a legszélesebb értelemben úgy célszerű használni, hogy kifejezzük vele azt az önkéntes és önálló társadalmi tevékenységet, amelynek meghatározott szociális tartalma van, amely egyfajta belső meggyőződésen alapul, tükrözi az egyes embernek a termelési, közéleti, politikai, esztétikai tevékenységi szférákhoz fűződő tudatos és alkotó kapcsolatát. Így fogalmunk két aspektus egységét fejezi ki: a tevékenység belső motívumait és a tevékenység minőségi eredményeit”.

E meghatározás alapján nyilvánvaló, hogy a társadalmi aktivitás, mint szociális jelenség, a társadalmi élet legkülönbözőbb területein objektíválódik: a társadalmi termelés gyakorlatában, a közéleti-politikai fórumokon, a kulturális életben, a mindennapos emberi kapcsolatok rendszerében valósul meg. A személyiség társadalmi aktivitásának komplexitása azt is jelenti, hogy formálásában igen sok társadalmi tényező együtthatásával kell számolnunk, de a szocializmus viszonyai között fejlesztésében megkülönböztetett szerepet a világnézet, a személyiség műveltségének tartalma és színvonala, valamint életmódjának jellege játszanak.

Maga a személyiség — gazdag, ellentmondásos világával, a társadalomban elfoglalt helyével együtt — fontos, elméleti és ideológikus jelentőségű fogalom- és problémakör része, s a dolgok természetéből adódóan a szocialista művészeti kultúra szempontjából is nagy jelentőségű. Hisz, ahogy Gorkij meghatározta: a művészet — az emberről szóló tudomány. Azaz, a művészet feladata megmutatni: hogyan tükröződnek az objektív társadalmi viszonyok és körülmények az ember gazdag belső világában, hogyan képes az ember meghatározott társadalmi minősége és képességei alapján ezeket a viszonyokat és körülményeket formálni, aktivitása révén önmaga mind teljesebb megvalósítása érdekében átalakítani.

Éppen a szocialista művészet legjobb törekvései mutatják: nem feledve a tömegek forradalmi harcának pátoszát, az alkotók figyelmét egyre jobban a személyiség bonyolult világának feltárására összpontosul. Az illusztratív, sematikus művek helyett egyre inkább elfoglalják a szocialista művészetben azok az alkotások, amelyek nem „kész” hőszöveget állítanak elének, hanem a belső küzdelemben kibontakozó emberi érték igazságával formálják a nézők, olvasók humanista meggyőződését. (...) Példák bőséggel idézhetők a magyar irodalom elmúlt másfél évtizedes terméséből is. Fejes Endre *Rozsdatemetője*, Kertész Ákos *Makra* című regénye, Süttő András színpadi művei, a fiatal magyar novellista-nemzedék eddigi (néhányszor vitatható, mert túlzottan egysíkú szemlélettel megírt) művei, Galgóczi Erzsébet *Kinek a törvénye*, Gáll István *Ménesgazda* című kisregénye, a mai magyar filmművészet alkotásai (elsősorban Szabó István és Fábry Zoltán életműve) mutatják: ez a törekvés általános és egyre mélyebb gyökerű.

Éppen a felsorolt példák is érzékeltetik: a szocialista művész számára a személyiség problémája felé fordulás nem a társadalmi problémák negligálását jelenti — ellenkezőleg! Éppen a személyiségben összekötő, a jelleme és magatartásformák sokféleségében kibontakozó társadalmi tendenciák nyomán alakul ki a néző meggyőződése: a nagy történelmi fordulatok az egyes ember világában is mély nyomot hagynak, de az új ember születése, az ember és világ közötti kapcsolatok megváltoztatása — hosszú és bonyolult folyamat. Ezekben az alkotásokban a munka, az embernek a munkához való új típusú viszonya nem termelési rekordokban, hanem felelős magatartásban, a közösség érdekeinek nem vívódás- és ellentmondásmentes, de végső soron erkölcsileg értékelhető tiszteletben tartásában fejeződik ki.

Marx és Engels a személyiség kibontakozását abban látták, hogy az ember a történelem objektumából, tárgyából a történelem alanyává válik, „a véletlen individuumából” individuummá, mint személyiséggé alakul át. Ezt a történelmi folyamatot csak a kizsákmányolás minden formájának megszüntetésével, a munka elidegenedésének leküzdésével, a valóságos társadalmi egyenlőség biztosításával, az anyagi javak termelésének jelentős fejlesztésével lehet megvalósítani. A marxi személyiség-konceptió fő elemei az életmű 1848 után keletkezett alkotásaiban bontakoznak ki igazán, amikor a *Tőke* I. kötetében a személyiség sokoldalú fejlődésének gazdasági-társadalmi, a *gothai program kritikájában* pedig a társadalmi-politikai feltételeit határozta meg. Ezért nem helytálló a „humanista” és a „közgazdász” Marx szembeállítás, az érett marxizmus dehumanizálódással való vádolása, amelyhez oly szívesen folyamodnak a modern marxológusok.

A marxista személyiségelmélet fejlődésének lenini szakaszában különösen nagy hangsúlyt kapott a nevelés és a társadalmi aktivitás. A rablekület igája alól — Lenin véleménye szerint — csak a forradalmi harcban való személyes részvétel, a kialakult helyzet kritikai értékelése képes felszabadítani az embert. A kapitalizmusban a dolgozó tömegek a politikai szférában elidegenedettek voltak az irányítástól, a mi feladatunk, most, a szocializmus építése során bevonni őket a társadalom politikai irányításába.

Az elidegenedés felszámolásának problémáját Lenin nem szűkítette le a társadalmi viszonyok átalakítására. Mindig hangsúlyozta az új ember tudatos és célratoró nevelésének, az aktív, társadalmilag cselekvőképessé és szilárd belső meggyőződésű ember nevelésének jelentőségét. Ebben látta például a művészet és a kultúra történelmileg új feladatát is. Élete utolsó éveiben Lenin állandóan hangsúlyozta, az ember új szociális minőségének jelentőségét, s ennek formálásában a művészet kivételes szerepét.

(...) A kultúra embert gazdagító, személyiséget formáló hatása érvényesülésének elengedhetetlen feltétele az anyagi javak termelési színvonalának gyors ütemű változása, fejlődése, az anyagi szükségletek magasabb színvonalának kielégítése, új szükségletek inspirálása.

A kultúra és a termelés dialektikája éppen a személyiségben nyilvánul meg legszembetűnőbben. A termelőerők fejlődése, különösen a tudományos-technikai forradalom eredményeinek és a szocializmus előnyeinek egyeztetésekor komplex módon hat a kultúra fejlődésére, a személyiség és a kultúra kapcsolatának átalakulására. A legfontosabb következmény természetesen a munka jellegének fokozatos megváltozása, a fizikai és szellemi munka közötti ellentmondás csökkenése.

(...) A termelés fejlődésének, a tudományos-technikai forradalomnak Marx tanításai alapján gyakran megfogalmazott következménye a szabad idő növekedése, s ezzel együtt a művelődésre, a kultúrára fordítható időmennyiség bővülése. Az UNESCO által szervezett szabadidő-kutatások ezt azonban ma még csak igen részlegesen igazolják. A termelőerők fejlődése—szabad idő növekedése—művelődési aktivitás fokozódása egyenesvonalú összefüggésként való felfogása leegyszerűsítésnek bizonyult, amely figyelmen kívül hagy számos más gazdasági, szociális és kulturális tényezőt. (Pl. a szolgáltatások fejlettsége, az ingázás, a kulturális igények tényleges szintje, ezek kielégítésének valós lehetőségei, a társadalmilag preferált tevékenységi formák belső hierarchiája stb.)

A termelőerők fejlődése általában, a tudományos-technikai forradalom eredményei konkrétan, nagymértékben hozzájárultak nemcsak a meglévő igények kielégítéséhez, hanem új igények keletkezéséhez is. Az igények fejlődési dinamikája visszahat a termelésre, s másrészt nagymértékben befolyásolja a társadalmi klímát, s így a személyiség fejlődésének tényleges perspektíváit is. Annak ellenére, hogy a fejlett szocialista társadalomban a fogvasztói személyiség-típus és magatartásforma kialakulása és elterjedése ellenében számos politikai, erkölcsi és jogi garancia van, időnkénti jelentkezéséből adódó veszélyek, az egyes társadalmi rétegekben mutatkozó hatása nem becslhető le. A presztízfogyasztás, a státusszimbólumok kialakulása ellen csakis a különböző társadalmi tényezők komplex felhasználásával, köztük az irodalom és a művészetek lehetőségeivel is fel kell lépni.

A tudományos-technikai forradalom a kulturális értékek terjesztésének (és alkotásának) új lehetőségeit is megteremti, így a művészetnek a személyiségre gyakorolt hatása is növekszik, egyúttal az alkotók társadalmi felelőssége is fokozódik.

„A tudományos-technikai forradalomnak a művészetekre gyakorolt hatása a legdradikálisabban új művészeti ág kialakulásában mutatkozik meg. A fotó-, a filmművészet és a televízió létrejötte, művészetként való funkcionálása elképzelhetetlen a technikai fejlődés nélkül. Ezeknek a képszerű művészeti ágaknak a jellemző sajátossága először is abban van, hogy a tömegmértű kulturális igények korában megoldották a tömeges közlés nagy kérdését. Másrészt a művészetek iránti tömegmértű igények korában ezek a művészeti ágak gyorsan juttatnak el nagy tömegben eredeti alkotásokat a kulturális fogyasztóhoz.”

A szerző (M. N. Afaszizsev) gondolatmenetének kiegészítéséül meg kell jegyezni, hogy a tudományos-technikai forradalomnak a művészetet alkotásra és a kulturális értékek terjesztésének lehetőségeire gyakorolt kedvező hatása a maga teljességében csak a szocializmus viszonyai között érvényesül. Közismert, hogy kritikusok-szociológusok megdöbbentő számokkal jellemezték az amerikai televízió műsorpoltikáját. Napról napra gyilkosságok, gyilkossági kísérletek, erőszakos cselekedetek képei árasztották el a képernyőt, a televízióban és a filmművészetben a társadalmi ideálnak és az anyagi érdekeknek megfelelően az erőszak és a fogyasztás keltős istensége uralkodik.

Nem kívánatos jelenségek természetesen a szocialista országok műsorpoltikájában is feltűnedeznek időről időre, elsősorban a televíziós gyakorlatban. A tv-kritikák például az utóbbi két-három évben joggal teszik szövé a krimi arányának feltűnő növekedését, a szórakoztató műsorok színvonalának egyenletlenségét. Ezek a jelenségek és még néhány nem kívánatos tünet (pl. a valóságos konfliktusok feloldása szentimentális heppy-ending jellegű befejezésekben bizonyos illusztratív jellegű rendezői módszerek továbbélése, az esztrádműsorokban és a dalkultúrában mutatkozó feltűnő igénytelenség, a szatirikus műsorok gyengeségei) szorosan összefüggnek két, ma még kevésbé elemzett problémával. Az egyik: a művészi értékek széles körű terjesztését szolgáló új eszközök (tv, nagy kapacitású nyomatéstechnika stb.) is hozzájárultak a fogyasztási igények növekedéséhez — a kultúra terén is. Az alkotási folyamatok így kényszerűen lerövidülnek, elkerülhetetlenül válik a tisztas középser, s nem ritkán a dilettantizmus színvonalára. A jelzett probléma érzékeltetésére említjük meg, hogy például a Magyar Televízió — bár csak heti öt adásonapon és két csatornán működik — évente mintegy 300–350 játékfilmet, tévéjátékot vetít, amelyeknek színvonala a dolog természetéből adódóan igen változó. A művészi és eszmei követelményeknek tett engedelmények veszélyeire hívta fel a figyelmet több pártdokumentum, legutóbb az MSZMP XII. kongresszusa is.

A másik probléma, amelyről pszichológusok és művészetszociológusok közül több szerző is szól, a tudományos-technikai forradalomnak az életformára és a szükségletek színvonalára gyakorolt hatásával függ össze: „Az ideológiai, megismerő és nevelő funkciók szomszédságában mind nagyobb szerepet játszik a művészet kompenzáló-szórakoztató funkciója. A különböző társadalmi rétegek körében végzett művészetszociológiai vizsgálatok ezt a tendenciát már régebben feltárták. Az 1966-ban az Eszt Szocialista Köztársaságban végzett komplex, a lakosság valamennyi társadalmi rétegét érintő reprezentatív szociológiai vizsgálat, amely „A művészet az Ön életében” címet viselte, kimutatta, hogy a megkérdezettek 33,6 százaléka szórakozni, a mindennapi gondok terhei alól kiszabadulni jár moziba, 23,1 százalékánál a mozibajárás fő motívuma „lételni és átélteni mindazt a moziban, amit az életben nem látnak és nem élhetnek át”. Nem kevés az a válasz sem, amely a filmművészettől csak egyszerűen kikapcsolódást, pihenést vár (27,2 százalék).

Hasonló tényeket, összefüggéseket figyelhetünk meg a különböző szocialista országokban a közelmúltban végzett művészetszociológiai vizsgálatok nyomán is. Ez a kompenzációs szükséglet az élettempó felgyorsulásával, a munkaintenzitás növekedésével is összefügg. A fizikai-szellemi regeneráció iránti szükségletek növekedéséből ugyan önmagában nem következik az igénytelenség uralma, a passzív és tartalmatlan szórakozás dominanciája, ez a jelenség más tényezővel, a társadalom ideológiai és kulturális állapotában megmutatkozó fogyatékoságokkal, a tényleges társadalmi eszmények és célok jellegével is kapcsolatos. (Igen fontos az adott társadalom szellemi életének színvonala, a műveltség valóságos társadalmi rangja, az esztétikai nevelő munka, a kulturális propaganda hatékonysága, a permanens művelődés készségeinek kialakultsági foka stb.) Egészen véve sem az elméleti kutatás, sem a kultúrpolitikai gyakorlat e probléma megoldásában a sajnálkozó megállapításokon túl nem lépett.

Ugyanakkor e jelenség voluntarista, türelmetlen megközelítése sem kínál semmiféle értékelhető eredményt. Valós szükségletek tagadása, ki nem alakult igények erőltetése éppúgy zsákutcát jelent, mint a fennálló, az alkotó munkára is visszaható retrográd izlésviszonyok megváltoztathatatlanok történő feltűntetése, a kialakult helyzetbe való beletörődés.

(...) A fejlett szocialista társadalom másik, a termelőerők fejlődésével, a termelékenység növekedésével, a szükségletek magasabb színvonalú és társadalmilag tervszerűen irányított kielégítésével egyidejűleg jelentkező sajátossága a társadalmi viszonyok továbbfejlesztése, a társadalom szocialista vonásainak további erősödése. Ez a

személyiség sokoldalú fejlődése, az ember önmegvalósítása szempontjából igen fontos törvényszerűség, amelynek komponensei egész rendszert alkotnak.

A társadalom szocialista vonásainak további erősödése tervszerűen irányított és komplex jellegű folyamat. Komplexitása elsősorban azt jelenti, hogy a társadalmi folyamatok tudományos tervezése révén lehetségessé, a különböző társadalmi szférák fejlődése révén pedig szükségessé válik a társadalmi tevékenység különböző területei közötti együttműködés és kölcsönhatás tervezése, irányítása. (Pl. a gazdasági és kulturális szférák kapcsolatainak fejlesztése, a gazdaság és az erkölcsi-világnézeti, politikai nevelési folyamatok összekapcsolása napjaink egyre nyilvánvalóbb szükséglete.) Ez a komplexitás legjobban a gazdaság és az oktatás-képzés kapcsolataiban, valamint a szocialista életmod fejlesztésének programjában tükröződik. De a komplexitás azt is jelenti, hogy a jelzett folyamat a társadalom egész életét áthatja. A társadalom szocialista vonásainak erősítése szorosan összefügg a párt vezető szerepének növekedésével, a szocialista állam mind magasabb színvonalú funkcionálásával.

Az össznépi állam — a párt vezető szerepére, feladatmeghatározó és nevelő-mozgósító erejére építve — a társadalmi tevékenység mennyiségi szempontjait sem veszve szem elől, egyre jobban a minőségi elemekre fordítja a figyelmet.

Igy a fejlett szocialista társadalom építése, majd felépítése időszakában döntő jelentőségű a társadalom politikai rendszerének tökéletesedése, a szocialista demokrázizmus további szélesedése, tartalmi elemeinek előtérbe állítása. Az aktív közéleti tevékenység, a társadalmi kérdések eldöntésében és megoldásában való közvetlen részvétel a személyiség társadalmi kapcsolatainak és tapasztalatainak bővülését, társadalmi tudatosságának fokozódását eredményezi. Másfelől hozzájárul az „önmagáért való létnek” a „másokért való létnek” alakulásához, a szocialista értelemben vett altruizmus kibontakozásához. Ez a folyamat feltételezi a közösséghez és a munkához való viszony átalakulásának meggyorsulását, a társadalmi értékek tiszteltését, a személyiség belső kultúrájának növekedését. Ebben az összefüggésben különösen megnő a politikai kultúra minőségének jelentősége.

A politikai kultúra a személyiség társadalmi környezetéhez való tudatos és alkotó viszonyulásának döntő feltétele — a kulturális szféra újabb felismeret, s egyre nagyobb figyelmet érdemlő komponense. Tartalmát és jelleget tekintve komplex fogalom, amely magába foglalja a társadalmilag kialakult, történelmileg meghatározott társadalmi ismereteket, azokat rendszerbe foglalja, s gyakorlati orientált módon építi be a személyiség szerkezetébe meghatározott eszközök (az agilitás, a propaganda, a közzoktatás és közművelődés, a művészet, a társadalom politikai intézményei és szervezetei) segítségével. A politikai kultúra magját a világnézeti és erkölcsi alapelvek, eszmék alkotják, amelyek kiegészülnek a társadalmi ismeretek meghatározott körével (állampolgári, jogi, történelmi, esztétikai ismeretek stb.), végül magukba foglalnak érzelmi elemeket is (hagyományok, a közvetlen társadalmi tapasztalatok, az érdekek a személyiség pszichikai sajátosságainak megfelelően feldolgozott formájaként). A politikai kultúra különböző szintjei (teoretikus, gyakorlati és emocionális) végső soron a személyiség társadalmi aktivitása és általános belső kulturáltsága dialektikus összefüggéseinek megfelelően kapcsolódnak egymáshoz.

A politikai kultúra a szakmai műveltség mellett a kultúrának az a része, amelyre történelmi és osztálymeghatározottsága mellett leginkább jellemző a dinamizmus, azaz körének, tartalmának állandó változása. Ez elsősorban gyakorlatra orientáltságával, gyakorlati értékével és a gyakorlat által való közvetlen ellenőrzöttségével függ össze. Eppen ez a sajátosság indít bennünket a politikai kultúra fogalmát kitágítani a gyakorlati cselekvés irányába. Ahogy V. I. Lenin az ideológiai munka hatékonysága alapvető kritériumaként a gyakorlati-politikai cselekvés minőségét látta, úgy a politikai kultúra egészére is ezt a megközelítési módot szükséges alkalmazni.

A fejlett szocialista társadalomban a szocialista demokrácia gazdagodása a politikai kultúra fejlődésének legfőbb ösztönzője, s egyben fejlettsége legközvetlenebb kifejezője is. Nem becsülhető le azonban a személyiség politikai kultúrája fejlődésében más tényezők, így a művészet szerepe sem.

(...) A személyiség politikai kultúrája a fejlett szocialista társadalom körülményei között fejlődhet a legteljesebben, minden manipulációtól mentesen — de nem elientmondások nélkül. Mindenekelőtt számolnunk kell azzal a ténnyel, hogy a marxista-leninista világnézet széles körű térhódítása, a társadalmi tudatosság növekedése mellett is a szocializmustól idegen világnézeti elemek is hatnak, s nem is csupán az ideológiailag, világnézeti ellenséges külső (nemzetközi) környezet hatására. Viszonylag lassúbb folyamatban szűnik meg a vallásos világnézet hatása, időnként a kispolgári világszemlélet egyes elemeinek befolyása is felerősödik (egoizmus, anyagiasság, politikai szélsőségekre való hajlamosság, nacionalizmus, közömbösség a közösség ügyei iránt).

Ezeknek a nem kívánatos jelenségeknek a leküzdése hosszabb folyamat, igényli az eszmei, politikai nevelő munka eszközeinek komplex felhasználását, a fejlett szocializmus szellemi életében felhalmozódott különböző formájú szellemi értékek mozgósítását is. A szocialista művészet képes szembenézni az adott világnézeti-erkölcsi problémákkal, megmutatni azok társadalmi-szellemi gyökereit, s a szocialista embereszmény nevében szembeállítani azokat a világnézeti-morális szempontból értékes minőségeket, amelyek éppen a szocialista építési folyamatában alakultak ki és terjedtek el széles körben. Sajátos módon ötvöződnek világnézeti-erkölcsi és kulturális ele-

* Részletek közelmúltban elhunyt szerzőnk dolgozatából. Gondozta a szerk.

mek a szocialista életmód tartalmában, főbb jellemző vonásaiban. A szocialista életmódot úgy tekintjük, mint a társadalmi és individuális kapcsolatok történeti típusát, amely nemcsak megfelel a fejlett szocialista társadalom termelési viszonyainak, hanem feltétele és eleme azoknak a mindennapi életben megnyilvánuló és újratermelő társadalmi viszonyoknak, amelyek a kommunista társadalom irányába mutatnak. A szocialista életmód jelentőségét abban látjuk, hogy nélküle és sajátos kulturális aspektusa nélkül a társadalom szociális viszonyai és anyagi termelése jóval nehezebben, több ellentmondással, kevésbé arányosan bontakoznának ki, s végső soron lehetlenné válna magas társadalmi céljaink megvalósítása.

(...) Már Marx a Tökében bebizonyította, hogy a tökéletes termelés fejlődése feloldja a termelés és újratermelés régi formáján alapuló zárt életmódot, s a munka és a termelés mind tökéletesebb rendszerét teremti meg, amely a szükségletek mind szélesebb és állandóan gazdagodó rendszerének felel meg. Ez a szükségletek hatalmas, mennyiségileg és minőségileg szélesedő körforgását eredményezi. Marx ugyanakkor rámutat a jelenség rendkívüli kulturális jelentőségére is. A termelés, a fogyasztás és a szükségletek kölcsönhatásában kifejeződő törvényszerű tendencia rövidesen összeütközésbe kerül a tőke saját természetével. Ez a fogyasztás durva barbarizmusa és a civilizáció közötti ellentmondás formájában fejeződik ki.

A Marx által feltárt dialektika, a termelés és fogyasztás dialektikája a fejlett szocialista társadalomban alapvetően más tendenciát eredményez. A szocialista újratermelés egyik legmagasabb rendű, humanista célja a társadalmi egyenlőség állandó fejlődésében fejeződik ki, amely az igazi gazdaság forrásának minőségeként jelenik meg, abban a folyamatban fejeződik ki, amelyben a dolgozó ember nem csak egyfajta meghatározottságban termeli újja önmagát, hanem személyisége teljességében.

A személyiség sokoldalú fejlesztését szolgáló alkotó munka, a valóban önmagát és a közösséget gazdagító életforma azonban a szocializmusban sem kap mindig reális értékelést a közvéleménytől. Gyakran előfordul, hogy csupán másodlagos szükségletet kielégítő tevékenység társadalmilag elismertebb és ismertebb, mint a szabad idejét tartalmasan, önmagát és a közösséget gazdagítva töltő ember. Ez a kérdés nemcsak azzal függ össze, hogy esetenként múló divat hatására torzulhat, a valóságos értékektől eltérhet a közvélemény értékítétele, hanem elsősorban azzal, hogy a szélesebb közvéleményben a szocialista életmód normái még most vannak terjedőben. (...)

A szocialista életmód problémáit, mint a társadalmi aktivitást befolyásoló „belsővé váló külső feltételt” tekintve még egyszer vissza kell egy vonatkozásban térni a szabad idő kérdéséhez. Az idő-tényező, az idő felhasználási módja, az idő minőségi oldala az életmód minőségének is jellemzője. Az életmód alakításában általában a nevelési tényezők szerepét szokás hangsúlyozni. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni az objektív feltételek meghatározó-befolyásoló szerepét sem. Szociológiai vizsgálatok már egy évtizede világosan kimutatták, hogy egyes társadalmi rétegek szabadidő-felhasználását rajtuk kívül álló tényezők korlátozzák. Jellemző példaként, hogy az otthonteremtés gondjaival küzdő fiatal házaspárok kulturális aktivitása a házasság első éveiben a korábbihoz képest jelentősen csökken, gyakran csak a televízió szolgáltatásainak igénybevételében merül ki. Az is közismert, hogy az ingázó dolgozók, a munkahelyükre esetleg órákat utazók művelődési lehetőségei korlátozottak, s az új lakótelepeken élők is esetleg évtizedig kénytelenek várni elérhető közösségi jellegű művelődési feltételekre. Ezeknek a problémáknak a számbavétele a művelődéspolitikára részéről már korábban megtörtént, megoldásuk a társadalom anyagi teherbíróké-

pességének növekedésével, az érintett lakosság öntevékenységeivel és kezdeményezőkézségével arányosan történhet csupán.

Amikor a szocialista életmódról beszélünk, akkor nem az önmagukban vett szocialista eszményekről van szó, hanem a tömegek valóságos életviszonyainak átalakításáról. Megvalósulásuk nemcsak azt mutatja, hogy az új társadalom milyen mértékben birtokolja a kultúrát, hanem azt is, hogy milyen mértékben válik maga kulturálttá, azaz kultúrát teremtővé, alkotóvá. A tudatosság, a szellemi kultúra, a tömegek társadalmi élettapasztalataiból fakadnak. A szocialista életmód kulturális komponensei, aspektusa minden esetben az emberek valóságos társadalmi viszonyaiban léteznek, valósulnak meg. „Kívülről” bevinni a kultúrát az emberek életmódjába — más feltételeket és tényezőket negligálva — éppen ezért nem lehet. Ezért érthető, hogy a szocializmus szellemi kultúrájának magas színvonala és az emberek mindennapi kultúrája között jelentős eltérés, nem ritkán éles ellentmondás van.

Hankiss Elemér ezzel kapcsolatban a közelmúltban figyelemre méltó megjegyzéseket fogalmazott meg: „A kultúra... nemcsak irodalmi művekből, képzőművészeti és zenei alkotásokból, s a hozzájuk kapcsolódó emberi élményekből, s még csak nem is e művek sugallta-befolyásolta emberi magatartásokból áll, hanem a mindennapi életet, a mindennapi társadalmi együttélést lehetővé és azt szabályozó megannyi beidegződésből, ismeretből, normából, értékpremisszából, s az általuk szabályozott emberi-társadalmi együttélés gyakorlatából. S ez a mindennapi kultúra, vagy más szóval viselkedéskultúra éppannyira fontos, vagy talán bizonyos szempontból fontosabb előfeltétele az emberi létnek és együttélésnek, mint a magas kultúra. Sőt: míg az irodalom, a zene, a képzőművészetek alkotóereje, társadalmi hatékonysága erősen hullámzik egy-egy társadalom története során, anélkül, hogy ennek feltétlenül hatása volna az emberi-társadalmi állapotokra, ...addig ezekkel szemben a mindennapi kultúra szintjének süllyedése és emelkedése közvetlenül és erősen hat a közösség és ezen belül minden egyes ember életére, életének minőségére. S ezzel a mindennapi kultúrával, a viselkedéskultúrával mi manapság nagyon is hadilábon állunk. Visszatekintve az elmúlt három évtized történetére, ma már egyértelműen megállapíthatjuk, hogy a dinamikus gazdasági fejlődéssel és a társadalmi viszonyok alakulásával nem járt együtt, nem tartott kellőképpen lépést a mindennapi kultúra struktúrájának kiépülése, szövevényes gazdagodása, feldúsulása. Helyzetünket röviden és sarkítva így fogalmazhatjuk meg, hogy a magas kultúra tekintetében fejlett, gazdaságilag közepesen fejlett, a mindennapi kultúra, vagy viselkedéskultúra terén fejletlen, vagy akár: elmaradott ország vagyunk.”

A művészet és a mindennapi kultúra viszonyát, kölcsönhatását pesszimista módon megfogalmazó véleménnyel egyet nem értve is igazat kell adnunk Hankissnak abban, hogy a mindennapok kultúrája, a társadalom gazdasági és szociális folyamataiból kiindulva, de attól elmaradva épül, bontakozik ki új minősége.

A kultúra, a művészetek jelentősége e viselkedéskultúra kétségtelen elmaradása ellenére sem becsülhető le a személyiség társadalmi aktivitásának alakításában. Az új szocialista kultúra humanizmusa sokféleképpen nyilvánul meg. Embert szolgáló értékei és eredményei már a szocialista kulturális forradalom első évtizedében nyilvánvalóak voltak — a tömegek anyagi és szellemi elnyomás alóli felszabadulását szolgálták. Még inkább nyilvánvalóbb a kultúrának ez a funkciója a szocialista társadalom építésének fejlettebb, érettebb szakaszában.

Kiss Aurél

Fecsegés egy címszóról

„hivatkozik <vmire:> → utal, <vkire is> említ vkit, vmit; <kül. vkire mint tanúra, tekintélyre stb.> vál apellál; <vkire, (név szerint) célzást téve> vál aposztrofál vkit”
(A Magyar Szinonimaszótár 170. oldaláról.)

Egy tízéves emlékekkel kell kezdenem. Vasárnap éjfélkor le tettem a hangedlit, végeztem a standolással, a napi bevételt pedig — talán öt- vagy hatezer forintot — leszámoltam a főnök úr asztalára. Reggel már a „saját” asztalomnál ültem, mielőtt Barabás Éva anyáson homlokon csókolt: „Na, fiú, innen majd ellesheted a napilapkészítés titkait.” K. E. és K. A. még aznap meghallgatta pincérkedése történetét. Biztatásuknak és felelősségvállalásuknak köszönhetően — „Írd le az egészet gyorsan, amíg a főnök szabadságon van, mert ezt a cikket ő úgysem adná le!” — néhány nap múlva az országos napilap közölte riportszövegem első, majd további részeit.

Örültem az ágazati szakszervezet érdeklődésének, meg a többi levélnek is, bár ezek mondanivalója röviden összefoglalható: „Szemét dolog közénk furakodni, a bennfentesként kilesett, vendégnyíró módszereket pedig világgá kürtölni!” Szegény Csillag Pistával meg üzentek a Rákóczi étterem pincérei: „Mondd meg annak a stricinek, hogy hozzánk be ne tegye a lábát, mert kihervéljük!”

Élveztem a hirtelen jött népszerűséget. Egészen addig, amíg észre nem vettem, hogy már nem udvarolják úgy körül a szerkesztőség „nyári fiúját”; néhányan kimért merevséggel távol tartottak maguktól, mások meg gyanúsán szívélyes közvetlenséggel fogadtak barátjukká.

Magyarázatot — némi cseresznyepálinka elfogyasztása után — egy gépirónótól kaptam:

— Nem szokás nálunk, hogy a „nyári gyerek” a harmadik vagy a negyedik napon riportsorozatot ír. Ne is csodálkozz, hogy apádra hivatkoznak, az ő tekintélyének tudják be az egészet.

— Apámnak?

— Na hallod, Kelemen Lajos nem akárci. A Fővárosi Tanács általános elnökhelyettesét magasan jegyzik!

Elképedtem, aztán bugyborékkolt belőlem a nevetés, alig tudtam kinyögni: az én apám a Nógrád megyei E. termelőszövetkezetében keresi a kenyerét. Mészáros Zsuzsi keze megállt a cseresznyepálinkát tartalmazó üveggel:

— Ölelj meg, te paalóc! Anyám a Karacs dombjairól került a Vekerle-telepre.

JÓEMBEREK CSÍNYJEI

I. Egy évtizeddel később itthon, a nógrádi dombok között lapító falucska utcáján meg rám hivatkoznak. Fialasszony jön gyerekével az üzletből, látom, hogy messziről végigmér, tekintetéből sejtem, hogy akar valamit.

— Kérdeznék tőled valamit — áll meg előttem határozottan. — Mondd meg nekem, melyik újságban írtad, hogy keresztanyám bundát lopott az áruházban?

— ???

— Mindenki beszéli. Anyámnak is azt mondták, hogy te írtad, onnan tudja az egész falu.

Erőtlen a tiltakozásom. És kétségbeesett, mert ha valami ocsmány pletyka összenyalazza a falut, amikor már hatalmassá dagad valami semmiség, akkor rendre kiderül: én „írtam” az újságban.

Kivédhetetlen hivatkozás, jelenlétem biztos kapaszkodó a bajkeverőknek. „Bunda-ügyben” már szüretkor rebesgettek valamit, eltelt az ősz, kifelé megyünk a télből — a sustyorgók pedig most hivatkoznak rám, mint informátorra. Ki tud annyi idő után utánanézni, bizonyosságot nyerni? És egyáltalán, ki akar könyvtárban lerakott újsághegybe beleásni? Senki. A sustyorgónak elég a hivatkozás.

Nem tudom, nem tudhatom, hogy mi az igazság bunda-ügyben. A fiatalasszony azonban mutatja keresztanyja házáat, a kőporos falon gondosan rajzolt, félméteres kréta-betűk éktelenkednek: „bunda!” Az utcai lámpa jótékony fényénél talán éppen az pingálta a falra, akinek a fülébe sügta a szomszéd:

— Lopott az öregasszony, biztos, hogy lopott. Elvégre, megírta ez a gyerek is az újságban!

X. olvasta is. Vagy Y., vagy Z. — állítólag.

II. N-né elment a rendőrségre, sietve és késedelem nélkül — híven a munkahelyén kapott üzenethez. Először jámborul kérdezték tőle, hogy mit akar, később talán bolondnak is nézték. Okkal. Mi mást is gondolhattak volna róla, amikor nem hívta senki, az istenadta meg csak hajtogatta a magáét: igenis telefonált érte a rendőrség, haladéktalanul jelenjen meg „daráló-ügyben”.

Egy bizonyos kávédaráló előző nap volt főszereplője egy ártatlan vitának. N-né megjelent a helyi ABC műszaki osztályán:

— Pesten vettem valahol, de csak itthon derült ki, hogy használhatatlan. Nem szeretnék utazni, ezért gondoltam, hátha itt kicserélik azonos típusra, az áruház pedig visszaküldhetné a többi garanciális darabbal együtt a gyártónak. Elvégre, úgyis itt költöttem el a fizetésemet.

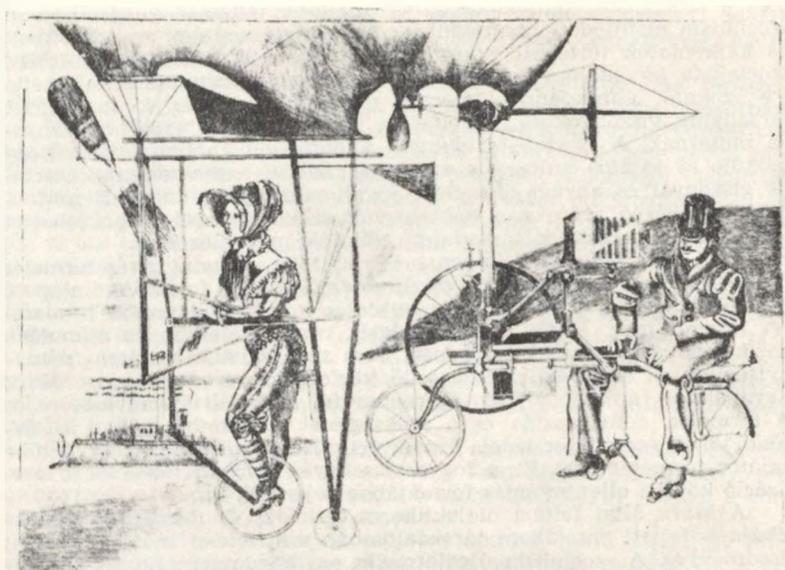
A hivatkozás tette-e vagy sem, de az első főnök rábólintott: semmi akadálya. A második visszacsinálta az egészet, a harmadik — a magasabb rangot viselő — újra engedélyezte a cserét. Aztán jött a negyedik, a főfő-góré. Ő ordított, hogy képzelik az egészet és kirángatta N-né kezéből az eredetileg is ebbe az áruházba szállított, hibátlannak tűnő darálót. N-né a táskájába lökte a cserélni hozott selejtes darabot, otthagytott csapot-papot.

Amikor a rendőrségen már huszadszor ismételték el, hogy N-nét ide nem hívta senki, egyetlen ember sem tud semmiféle darálóról, N-né keserűen állapította meg:

— Valami jóember látta a tegnapi cirkuszt. Gondolhatta, csinál egy jó viccet, s a rendőrségre hivatkozva telefonált a munkahelyemre.

Jó vicc volt. Amikor vették a többször is megismételt „üzenetet”, N-né kolléganője a másik munkatárshoz fordult:

— Te jó ég! N-nét daráló-ügyben idézik a rendőrségre. Nem tudod? Nyitott ez valami maszkek terménydarálót otthon... valami szemét meg feljelentette.

KISAJÁTÍTOTT EREDMÉNY

Nyíltan vagy suba alatt, de felpanaszolhatták volna É. R.-t is. Utat épített otromba nagy gépével egy faluban, egy utca lakói pedig megkörnyékezték: ugyan, nem használhatná-e a vállalat gépét egy kis maszkek munkára.

— Nézze, jóember. a futballpálya mellett azt az árkot! Teljesen belepte a hordalék, benőtte a gaz, ezen bizony már egy vödörnyi víz sem folyik le. Nyakunkon is a baj, ha esik egy kis eső! Hegyre fel, ugye, mégsem mehet a víz, jön hát kertünkbe-udvarunkba. Megcsináltuk volna mi már ezt régen, de kézzel akár egy hónapig is elpiszmoghatnánk. Magának meg... ezzel a géppel nem tart egy óraig sem.

Az utcabeliek szószólója nem koptatta hiába a száját. Másnap a behemót gép már ott forgott a töltésen, egy kurta ebéd-időnyi szusszanás alatt olyan lett a vízlevezető árok, mint valaha. Illetve... ilyen egyenesre, mélyre, a hivatlan belvizet hamarjában messze szalasztóra annak idején kézzel nem is csinálhatták meg. Az utca lakói hálálkodtak is, az alig órás munkát 30—50 forintokkal, liter borral, félliter pálinkával honorálták. Családonként.

Az olvasó most azt hiszi, következik a tudósítás a feljelentésről: a visszaélésről, a munkaidőben végzett fusizásról, vállalati benzinpocsékolásról. Feljelentés azonban nem volt — ellenben készültek beszámolók. Először a tanácsstag mondta el: „Elkészült X utca régen várt vízrendezése”. Aztán a falugyűlésen került szóba a dolog, persze, itt is gondosan ügyeltek a fogalmazásra: „Befejezést nyert X utca lakóinak kérése: megszűnt a belvizgond.” Hogy ki kezdeményezte-szervezte-finanszírozta, hogy mi volt az egészben a tanácsstag vagy a tanács szerepe, arról nem hangzott el egyetlen szó sem. Szerencsére.

zökönnyet írták. Mesélnék még néhány érdekességet, esetleg a tanácskozási után. Egy göngyölegellátási fejtágítás lesz itt T-ban, délután szívesen találkozni veled... Ne tojj be, nem kell megírni, de olyan jó, amikor kibeszélheti magát az ember.

Különösen, oly messzire a tűztől.

II. Sz. K. ugyancsak mezőgazdasági nagyüzemben kereste a kenyerét, s hetedhét határban úgy ismerték, mint a „bolond belső ellenőrt”.

— Kit érdekelt? — emlékszik a régi időkre. — Én nem hagytam elvinni egyetlen fillér értéket még az atyáuristennek se, a haragosokat meg nem bántam. Egyszer köptek bele a levesembe, de több jegyzőkönyvet nem is írtam, az volt az én utolsó ténykedésem. Szóval arról volt szó, hogy a fülemben jutott: az egyik kertészmérnök üvegházat épített otthon, be is telepítette szépen szegfűvel — a palántát a téves pénzen vásárolva. Utánajártam, igaz volt, mindenről bizonyítékot szereztem, megírtam a feljelentést. Kijön az ürge, hümmög valamit, aztán behívatta az elnökünket.

— Mondd csak, tudod te, hogy ki ez a kertészmérnök? A kollegádnak, az F-i téves elnökének a menyé! Hiányzik ez neked... minek összerúgni vele a patkót!

Sz. K. nem is palástolja indulatát, most is lila a méregtől.

— Hogy maradhattam volna én ott tovább? Az egészséget el-tussolták, én meg pakoltam.

Sz. K.-nak azóta Cs. alföldi város tanácsa adott egy tanyát a település határában, és nem sértődik meg barátai élcélődésén: „Te vagy a dögész!”

Végső soron, igaz is ez. Fontos közegészségügyi küldetést betöltve egy dögkamrában fogadja a városban elhullott és bezárlított állattetemeket, s ha megtelt a kamra, akkor telefonál az állati fehérszínű feldolgozó üzemnek: jöhet az autó. Sz. K. neni pa-

naszkodik: fontos — és jól megfizetett — munka ez is. Ráadásul nincs protekció, itt kérem, egyetlen „kuncsaft” sem hivalkozik az érdemeire, a rokoni-baráti összeköttetésekre: a városi főorvos elpusztult macskája ugyanolyan elbírálás alá esik, mintha az utcaseprónél szenvedett volna ki.

Ez is egy szempont.

*

Vinczééknél beszélgetünk, Manyika azt mondja:

— Ne haragudjon, de az Apinak említettem a minap, ha maga nem költözik haza a faluba, akkor talán soha nem ír ilyen jó dolgokat. Hiába... más az, ha mindent személyesen megtapasztal az ember...

Ugyanazon a napon találkozom a környék egyik vezetőjével is. Néhány éve még minden találkozáskor megölelt, tippeket adott, gratulált. A baráti hátbaveregetés soha nem múlt el a „Bennünket el ne kerülj!” felkiáltás nélkül. Most mogorva, ki-mért, látom rajta, hogy ha időben észrevesz, legszívesebben át-megy az utca másik oldalára. Barátságunkból azonban mégis maradhatott valami, erre vall az őszintesége.

— Valamikor jobban tetszettek az írásaid, most sok közöttük a bosszantó.

— Csak az igazat írom...

— Ezt nem is kétlem. De minek a rosszát is emlegetni, amikor jót is írhatasz?

— Ha jót nem is tudok mindig, de igyekszem jól tenni. Használón.

— Akkor is... itt születél... a saját fészkebe...

Kelemen Gábor

A vidékre telepített ember

1970. évi II. törvény 38. § (1) „A termelő-erők területi elhelyezése, fejlesztése és területi arányainak módosítása segítse elő a társadalmi termelés hatékonyságának emelését. A foglalkoztatás és a települések el-látottsági színvonalának közelítésével mér-séklődjék az ország különböző területein élő népesség életviszonyaiban mutatkozó kü-lönbőség”.

1006/1971. (III. 16.) sz. kormányhatározat: „...szükséges folytatni a korszerűtlen vagy a lakosság életkörülményeit károsan befo-lyásoló üzemek vidékre telepítését;”

Az ötvenes években lettem gépészmérnök. Egyik gyárból a másikba mentem. Kerestem a nekem való profilt és a több pénz. Harmincéves koromban úgy véltem, ideje lenne megnősülni. Kutya évek jöttek: albérlet, sorban állás lakásért. Aztán megszületett a fiam. Beteg volt, koraszülött, négy és fél óráig élet és halál között. Később nem bírta az albérleti lakást, odaadtuk egy családnak. Havi ezerért vállalták. Eltelt öt év, lakásra még mindig semmi remény. Mi a francot csináljunk? Akkor jött az ötlet.

— Menjünk vidékre!

Így kerültem 1967 tavaszán egy falunál is falubb alföldi kisvárosba, ahol azonban megfelelő munkát és lakást kaptunk. Két esztendő múlva megkerestek a városi vezetők.

— Kedves Kiss elvtárs, az ipartelepítési politika szele itt is fújdogál, számítanánk magára...

A Pestről kipaterolt üzem és én, a lakáshiány miatt vidékre telepített ember, jól egymásra találtunk.

A tanácselnök: „A mi megyénkben hamarabb kezdődött az ipartelepítés, mint máshol. Nem tudom, melyik megyei vezető jutott hozzá idő előtt az úgynevezett »Fekete könyv«-hoz, amelyben a budapesti pártbizottság, a minisztériumok és a Fővárosi Tanács rögzítette a kitelepítésre ítélt vállalatok és szövetkezetek listáját. Mindenesetre egy este valaki kilopta ezt a »Fekete könyv«-et, éjszaka lemásolták, másnap viszszalopták. Minket, tanácsi vezetőket rögtön összehívtak. Emlékszem a megyei pártbizottság akkori titkárának szavaira: »Gyerekek, itt a jó alkalom, a többieket megelőztük, fogjatok neki, de egymásra ne licitáljatok!« És akkor elindultunk ipart szerezni!”

Ezt az üzemet a semmiből kellett megteremtteni. A volt kaszinó életveszélyes épületét vette meg a szövetkezet: háromszor rugaszkodtunk neki, hogy rendbe hozzuk, megmentsük a romba dőléstől. A többszöri tatarozás, foldozgatás árából akár új üzemet is lehetett volna építeni, de a számítási rendeletek visszássága miatt csak felújításra volt pénz, új beruházásra nem. Hamarosan már három műszakban termeltünk.

Szinte éjjel-nappal bent voltam az üzemből, mindent csináltam. A vidékre telepített üzemből az ember nem lehet csak vezető: intézi a műszaki dolgokat, az adminisztrációt, foglalkozik a KISZ problémáival, a szocialista brigádok megalaki-

tásával, a városi vezetők óhajaival, a dolgozók bajaival, még a gondnoki teendőket is elvégeztem, eltakarítottam a havat, tisztán tartottam a szociális helyiségeket... Ki csinálta volna meg? Vállalkozó nem akadt, embert nem vehettünk fel. Így aztán fűtő is voltam. Éjjeliőr az éjjeliőr helyett. Őlben cipeltem a tisztítószereket, hogy kioszthassam a dolgozók között... Sok gondot okozott, hogy a nagy mezőgazdasági munkák idején — hiába volt határidős feladat az üzemből — az emberekre nem lehetett számítani. Egyre-másra kérték a szabadságot, és megugrott a táppénzen levők száma. Egyszer is jön az egyik asszony:

— Holnaptól szabadságra mennék. Az apósék háztájiján szedjük a paradicsomot, mert lerohad.

Mondtam, hogy most nem lehet, mert akkor a többieket is engednem kell. Majd ha leszállítottuk az árut, akkor mehet. Az asszony nem szólt semmit, visszament dolgozni. Másnap a szomszédjával beüzent, hogy kiírták. Előjött a reumája. Neki az volt. Másoknak meg más. Jól időzithető betegségek. Az az igazság, hogy evvel tehetetlen voltam.

Hát ez volt egy frissen telepített kóceráj vezetőjének az élete. Olyan emberekkel kellett együtt dolgozni, akik azt sem tudták, hogy milyen az ipari munka. Többségük a fakanál mellől vagy a tehén farától jött hozzánk. Szakképzett munkás alig akadt.

A városi párt-vb 1979. augusztus 23-i ülésének jegyzőkönyvéből: „A városban körülbelül 800 munkaképes nő még mindig háztartásbeli. Az összes női népesség 35 százaléka dolgozik, s ez a munkaképes nők 60 százalékanak felel meg... Az ipari szövetkezetnél az összes dolgozó 69 fő. Ebből 58 nő. Egyetemi, főiskolai végzettsége senkinek nincs. Középiskolát négyen végeztek. A nyolc általánost elvégezte 51 fő, nem végezte el 14 fő”.

A kezdeti időben sokat kellett vállalni. — Magának aztán nem bűdös a munka! — mondták az asszonyok.

Látták, nem félek, hogy elvágom a kezem. Nem volt kifogás.

— Ezt a munkafolyamatot nem lehet megcsinálni — mondták.

— Nem?

Odaálltam a géphez és megcsináltam. Fegyelem volt. Sokan mondták, hogy katonás vagyok. Nem tudom. Az azonban biztos, hogy még a hulladék hulladékából is árut állítottunk elő.

Azt mondta az egyik pesti vezető:

— Tűzásba viszed a spórolást. nem kell annyira kihegyezni a ceruzát. Kérjél többet, meg fogjátok kapni.

De én bizonyítani akartam, és ilyen munka árán lehozni a központból minél több forintot, hogy ipari üzem legyen a kócerájából, épüljön egy másik műhely, szociális épület, raktár, kerítés, ne csak a sáros udvar, az öreg épület és az ott díszelgő disznó, tyúkok legyen. Sikeredt is néhány milliót kicsikarni, mindjárt más főjára lett az üzemnek.

Aztán jöttek a zűrök.

Az egyik pesti vezetőségi tag szabad kezét adott, hogy rendezzem be az éttermünket, orvosolva a dolgozók több éves panaszát: ne a zsebből ebédeljenek a piszkos műhelyben. Bevásároltam, asztalokat, székeket, teljes felszerelést vettem, hogy a dolgozók húszasával ebédelhessenek. Ekkor a csúcsvezetés felvitte Pestre az egész hóbeleváncot, és vissza akarta velem fizettetni a kiadásokat. Szerencsém, hogy a munkásaim mellett álltak.

Az 1979. január 9-i városi párt-vb ülésének jegyzőkönyvéből: „... az ipari szövetkezetnél meglehetősen mostoha, primitív körülmények között folyik a termelés”.

T. Lajos, a megyei pártbizottság munkatársa: „Az ipari szövetkezet műszaki állapota kritikán aluli”.

Biztattak odafent.

— Na, hamarosan új gépeket és szerzőket kaptok!

Meg is érkeztek. Nézem: hát ezek ősi, elavult, lehasznált konstrukciók! A pesti üzemből. Megkérdeztem a központban.

— Miért csak Pestre adják az új gépeket, nekünk pedig az ócskát?

— Jó az parasztnak tanyára. Majd rendbe hozzátok.

Ezeknek a múzeumba való gépeknek a zöme itt is van, asszonyok dolgoznak rajta.

A szöveg meg ment Pesten. Az egyik központi termelési tanácskozáson például:

— Megszüntettük azokat az emberölő műveleteket, amikkel a munkások eddig gyilkolták magukat, tönkretették az egészségüket.

Tényleg megszüntették. Pesten. Oda új gépeket vettek. Az embergyilkoló, ócska gépeket viszont leküldték vidékre. Nekünk. A mi asszonyainknak. De erről egy szó sem esett.

Az ipari szövetkezet elnökhelyettese: „Fizikailag valóban nehéz munka... Azért ezeken az úgymond, embergyilkoló gépeken Budapesten húsz évig dolgoztak, és ha nem kérték volna az ipartelepítést, még ma is dolgoznának. Egyébként is, nem mi erőltettük az iparosítást, hanem a városi vezetők. Mind egy volt nekik, hogy mi, csak ipar legyen. Most bezeg reklamálnak, hogy korszerűsítsünk, meg így tovább. Ha ezt előre tudjuk, máshova megyünk, sok lehetőségünk lett volna, kapkodtak utánunk. Egyébként ez a korszerűsítés eddig nem is merült fel ilyen élesen, mint az utóbbi időben. Mentségünkre legyen mondva, már sok kísérletet tettünk, hogy változtassunk a technológián. Megnéztünk ilyen célgepeket az NSZK-ban. Voltak nagyon drága gépek, amiknek a beszerzése megoldhatatlan volt számunkra. Majd mi magunk készítünk ilyen gépeket, ha sikerül...”

Egy segédmunkás: „Vótak az NSZK-ban, vótak. Oszdt vótak másodsor is, akkor is frankón megnézték a német gépet, de elzavarták őket, mert rájöttek, hogy csak umbukra mennek, lelesni, hogy van, mint van...”

Az a százhatvan kilométer, ami a pesti üzem és a vidékre telepített kócerája között van, a bérezésnél is százhatvan kilométer. A munkásaink 6 Ft-os órabérrel kezdtek 1970-ben. Hat év múlva már kilenc forintnál tartottak. Az első esztendőben, amikor valami göngyöleget hoztak Pestről, hogy felküldhessük a félkész árut, találtam bennük néhány bérjegyzéket. Nálunk ritkán dolgoztak kétszáz órát egy hónapban: ha ezt beszorozzuk hat forinttal, az ezerkétszáz forint. Ugyanakkor két és fél ezer forintos pesti bérlapokat találtam a ládámban. A mieinkhez hasonló betanított munkásokét. Az is jellemző, hogy ezt így kellett megtudnom. Ez a különbség azóta sem csökkent lényegesen. Körülbelül 1973 óta egyre erőteljesebben forszíroztam, hogy a vidékiek bérezése közelítsen a pestiekéhez. Ne bánjanak olyan musztohán a lentickekkel premizáláskor, jutalmazáskor, a juttatásoknál...

A tanácselnök: „Az ipari szövetkezet a városba települt más üzemekhez képest is egy kóceráj, mindenféle vonatkozásban. Az emberek szép lassan elszívárognak. Az az igazság, hogy az itteni munkaerő olcsóbb, mint a beszerzendő új gépek”.

Kevés szakemberünk volt. Az egyik fiatal melóssal elvégeztettem a technikumot, megtanítottam neki a belső ügyviteli rendszer egy részét is, a helyettesemnek próbáltam tekinteni. Ez a fiatalember lakásépítési hozzájárulást kért a szövetkezettől: már a második gyermeküket várták, építettek volna. Támogattam: a mi káderünk, a mi dolgozónk stb. Felküldtem az igényét. Rövid két-három hónap múlva megjött a válasz: „Vidékre nem vonatkozik”. Aláírás: elnök.

Aztán annyi üdülési beutalót kértem a dolgozóimnak, amilyen arányt képviselünk a cégen belül. A válasz: „Már elfogyott”. Márciusban.

— A mi asszonyaink is többet érdemelnek. Sokgyermekes családanyák, elég nehezen élnek, borzasztó sokat dolgoznak.

A főnökeimet ez nem hatotta meg.

— Nagyon drága a vidék kiszolgálása, ezért keresnek kevesebbet.

Egyszer a melósaink is rákérdeztek a dologra, amikor Pestről az elnök éppen lent volt. Ő erre azt válaszolta:

— Pesten jobban kopnak a ruhák, mint vidéken, sokat kell közlekedni, villamoson tolongani, nehezebb a megélhetés. Ide lent könnyebb az élet.

Amikor a főnökség elment, felháborodtak az emberek. De csak akkor. Zúgolódtak a cinikus szöveg miatt. Hogy egyenlő munkáért...

A tanácselnök: „Azért kell az olcsó vidéki munkaerő, hogy tartani tudják a pesti bérszínvonalat. Induláskor 1200 forintot keresett egy itteni asszony, de örült, hogy kenyere van. Ma már más a helyzet. Az az igazság, hogy most akárhány millióval jönne ide az ipar, nem kellene. Komoly munkaerőhiány van. Az asszonyok jó része inkább háztartásbeli marad, minthogy azokon az embergyilkoló pofozógépeken tönkretegyje magát — kis fizetésért. Szerintem otthon hasznosabb munkát végeznek, mert évente leadnak húsz-ezer sertést”.

1974 telén eltört a lábam. Két hónapig gipszben voltam. Le akartam tagadni, hogy üzemi baleset. Amikor a lakásomon felkeresett az elnök, a helyettese és a párttitkár, hazudtam.

— Nem a legrövidebb úton jöttem haza. Nyugtattgattak.

— Nem lesz semmi probléma, nyugodtan írja alá, hogy üzemi baleset volt.

Na jó. Aztán a fél év kiértékelését követően kaptam egy szigorú figyelmeztetést, mert az üzemi balesetek száma meghaladta az egy esztendővel azelőttit, s ha ez megismétlődik, fegyelmileg vonnak felelősségre. Hát persze: azelőtt nem volt baleset, most is csak az enyém, de ez már száz százalékkal több. Világos. Pedig az első három hetet kivéve törött lábbal is bejártam. Megkerestek a dolgozóim.

— Jöjjön be, ha tud, mert baj van, a szakmunkásfiúk gorombán, mocskos hangon beszélnek az asszonyokkal.

Amikor megkaptam a járógipszet, mindennap mankóval bebálltam a déli órákban. Közben attól félttem, hogy SZTK-ellenőrzést kapok. Tél volt, piszkosul összefagytak a lábujjaim, kilógtak a gipsz alól.

Félnapokat töltöttem az üzemben, anélkül, hogy a pesti főnökeim tudták volna. Később egyikük gúnyolódott is.

— Érdekes, amíg Kiss elvtárs táppénzen volt, milyen jól ment a termelés! Talán még jobban, mint mikor jelen van.

Tőlünk hetente szállították az árut Pestre: a szállítómunkások látták, hogy mindig ott állok a hó tetején begipszelt lábbal, és dirigálok, de őket senki sem kérdezte.

A munkahelyre én mindig elsőnek érkeztem, mindig utolsóként mentem el. Észrevettem, hogy a szakmunkásfiúk figyelik, mikor húzom ki az üzemből a lábam. Néhányszor rajtakaptam őket, hogy

munkaidő alatt iszogattak, kártyáztak, fociztak, vagy éppen kilógtak a kapun. Persze szóvá tettem. Kiszámítottam, hogy csak a munkaidő 25 százalékában dolgoznak. Megtiltottam mindenféle fusizást.

Évekkel később az egyik szakmunkás így emlékezik: „Kiss elvtárs mindig kötözködött velünk. Nem lehetett kijönni vele. A mostani vezető jó. Betanított munkás volt, elment pártiskolára, őbelüle lett a főnök. De neki semmi jelentősége nincs. Intézi az adminisztrációt, kész. Megy a verki, mindenki csinálja a maga dógát. Vele mindenki kijön, mert nem sok vizet zavar. A munkát elvégezzük, én is, még egy kicsit előre is, mert másra is kell az idő. Ugye, egy kis fusizásra. Belefér a munkaidőbe, direkt úgy alkalmazza az ember. Ennyiből még szerencse, hogy ez lett a főnök. Megcsinálom mindent, ami odahaza kell a ház körül. Még megrendelésre is! Csináltam előbb öt fűrészgépet, itt van félig készen egy kerti traktor... Tud erről mindenki, hogy úgymondjam legálisan fusizunk. Bekalkulálják ezt nálunk. De kényszerből is szemet kell hunyjni, mert azért a bagóért, amit itt kapunk, bejönni sem lenne érdemes. Nem hogy dógózni. Asszonygák, hogy itt lenn nincs több pénz, hát ne is várjanak olyan munkát az embertől, mintha magának dógózna. Ez a fizetség még hideg vízre sem elég. Így meg nemsokára belevághatok a ház építésibe, a porta már megvan. Én amondó vagyok, aza jó főnök, aki hagyja élni a melóst...”

Az említett dolgok miatt aztán a hangadóval, a csoportvezetőjükkel fokozatosan szembekerültem: nem szerette, hogy a körmére nézek. Egyszer nyilvánosan, nagyon gorombán rámtámadt, akkor kértem a csoportvezetői beosztás alóli felmentését, a célprémiumból való kizárását. A pesti főnökök csak annyit mondtak neki, hogy ejnye-ejnye. Persze, vérszemet kapott a fiatalember, ellenem hangolta a kis szakmunkáscsoportot. Az utasításaimat ímmel-ámmal hajtották végre, kártyáztak satöbbi. Egyszer a munkát is megtagadták, valósággal sztrájkoltak. Összehoztak egy újítást, felküldtük Pestre, de nem fogadták el. Nálunk azonban addigra kiderült, hogy jó az újítás, az új szerszám primán szuperál. Fél év múlva ismét gyártásra került az a bizonyos program.

— Tegyük fel a gépre a szerszámot, fiúk.

— A szerszám nem jó, újításnak sem fogadták el, hát nem tesszük fel — mondta a csoportvezető.

— A szerszám jó, fel kell tenni.

— Én nem teszem fel, inkább összetöröm! — ordította.

Akkor tagadták meg a munkát.

Később újabb zűrök jöttek. A városi pártbizottság kérte, pontosan mutassuk ki, milyen termelékenységgel dolgozik a szövetkezet idetelepített üze. A városfejlesztési hozzájárulás miatt kellett az adat. Minél kevesebbet vallunk be, annál kevesebb jut a város fejlesztésére. Felküldték a kérésüket a központba, de onnan azt válaszolták, csak a készárut tudják kimutatni, az alkatrészgyártás adatait nem, arra nekik nincs kapacitásuk, s különben sem lehet kivetíteni. Holott ez egy egyszerű művelet. A pártbizottság nem elégedett meg a központ válaszával, újra kérték az adatokat.

A városi pb 1976. július 29-i ülésének jegyzőkönyvéből: „Az ipari szövetkezet mint üzemegység önálló tervvel nem rendelkezik... Továbbra sem tartjuk megfelelőnek a budapesti központtól kapott, városunkra vonatkozó adatokat”.

Én is beszéltem a főkönyvelővel. Hát mit mondjak? Messzire küldött. Hogy ez nem az én dolgom, ne ebbe üsem az orromat, hanem... És megmondta, hogy hova. Csakhogy én ücsörögtem mindenféle városi gyűlésen, tanácsulésen, az én pofámon égett a bőr, hogy a mi üzemünk a városi elvárásoknak nem tesz eleget, hazudozunk, satöbbi. Mit tethetem? Negyedévenként felmértem, mennyi a készáru, mennyi az alkatrészünk, mennyivel gyártunk termelékenyebben, és mennyivel többet, mint az előző negyedévben... Még a MÉH-nek leadott anyagot is kimutattam, szóval mindazt, amit a pesti nagykalapba tettünk és aminek ők élvezték a hasznát, nem pedig mi, akik megtermeltük.

Más ügyben is szembekerültem a pesti főnökökkel. Az egész városban egységes időpontban szerveztek kommunista szombatot az óvoda építésére. Pont mi maradjunk ki belőle? Hiszen az én munkásnőim is ide hordják a gyerekeiket, tehát nekik is érdekük, hogy mielőbb elkészüljön. Így aztán mi is részt vettünk. Nemsokára levelet kaptam a szövetkezet elnökétől: „Felhívom figyelmét, hogy a vidéki részlegben minden politikai megmozdulást tartozik megelőzően a szövetkezet párttitkárával és a szövetkezeti bizottság elnökével megbeszélni. Fenti megbeszélés hiányában, időpont- és álláspont-egyeztetés nélkül Ön nem jogosult semmiféle megmozdulás szervezésére. A fentieket az indokolja, hogy Ön a szövetkezet gazdasági és politikai vezetésének állásfoglalása nélkül olyan időpontban tervezett kommunista szombatot, amellyel a szövetkezet vezetősége nem ért egyet”.

Nőtt a feszültség, egyre több lett a baj. Amikor a munkásnőim megtudták, hogy el akarok menni, írtak egy levelet Pestre, aláírták vagy ötvenen: hallgassa meg a vezetés őket is, mert ha én elmegyek, ők is elmennek. Rögtön lejöttek Pestről, nána. Engem az elnök kiküldött az irodából.

— A maga véleményét már ismerjük.

Behívtak néhány nőt, persze egyenként.

— Gondolja meg, mit mond, bizonyára lehetett olyan körülmény, ami arra kényszerítette, hogy azt a levelet aláírja.

Azt akarták kiszedni a munkásnőkből, hogy én kényszerítettem őket a levél aláírására. És mindezt prémiumosztás előtt csinálták. Ki mer ilyenkor a főnököktől körülfogva beszélni? Hát egyik sem.

Egy férfitársam: „Mink jobban mérünk szólni, ha lejön a pesti vezetőség, mint a nők. Azok nem szólnak semmit. Az a helyzet, hogy szókinccsük sincsen. Meg oszt sok köztük a nyugodt természetű. Olyan, mint a birka. Vagy a bivaly. Mán így parasztosan mondom. Ilyen természetűek, meg otthon is a kuszhoz szoktak. Amikor alakították a brigádokat, kérdezte az elnökhelyettes, na, ha ezek, meg ezek dolgoznak együtt, jó lesz? Ráhagyták. De odaki a gépeknél mán sutyoroztak, hogy ü nem akar ezzel dógózni, nem akar azzal dógózni. De odabe nem mondta,

így oszt össze lettek csapva, mint a víz meg a tűz...”.

Bajom lett a kóceráj párttitkárnőjével is. A helyi pártbizottság úgy határozta meg, hogy a hét emberből álló alapszervezetben őneki elegendő a húszórás pártmunka, azon túl ugyanúgy kell termelnie mint a többi dolgozónak. Én nem türtem el, hogy a párttitkárnőnk mozgalmi munka ürügyén lógjon, intézze a maszkek ügyeit, piacra járjon, otthon takarítson... Mert ezt csinálta. Bejött hozzá a lánya, trécseltek, sétafikáltak az utcán. Nem bírtam szó nélkül.

— Így nem lehet élen járni a dolgozók előtt, elvtársnő! Nem gondolja?

Hamarosan jött a szöveg a központtól, hogy akadályozom ezt a nőt, szóval az üzem párttitkárákat politikai munkájának végzésében. A pesti központ párttitkárának az volt a véleménye, hogy mindenki elmehet a vidéki üzemből, a munkások vezetőstől, de ennek az elvtársnőnek itt kell maradnia. Persze az elvtársnőnek még jobban kinyílt a csipája, lekurvázta a KISZ-titkárt, egy munkásnővel ordított, hogy kitapossa a belét, ha nem úgy lesz, ahogy ő mondta... Satöbbi.

Egy 24 éves szakmunkás: „Hogy a szakmunkások közül miért nincs benn senki a pártban? Azt én nem tudhatom. Én special azért nem, mert — köztünk szólva — nincs rá szükségem. Amit rábíznak, elvégzem. Én dolgozom”.

A pesti vezetés igyekezett ellenem hangolni a melósokat is. Egyszer leszóltak, hogy karácsonyi jutalom kifizetéséről van szó, sürgősen kérik a választ, küldjem fel azoknak a dolgozóknak a névsorát, akiknek nem javasolok jutalmat. Hát ez furcsa, de felküldtem a listát. Na, kik kaptak jutalmat? Akiket nem javasoltam. Később azt mondták, hogy tévedésből. Aki becsületesen dolgozott, addigra már neheztelt rám, mert azt hitte, én nem javasoltam. A trehányak, a lógósok pedig dicsérték a központot, mert lám, hiába ugrál a lenti főnök, a pestiek adnak pénzt. Ettől kezdve a melósok egymás közötti civódásai szinte mindennaposá váltak, a munkaidő kihasználásának addigi mértéke egyre csökkent. A munkahelyen belül és a városban egyaránt beszédtema lett, hogy elmegyek. Ha valamilyen okból egy idegen pofa tévedt az üzem területére, rögtön ott sündörgött körülötte egy-két szakmunkás.

— Maga lesz az új főnök?

Vergődtem. Aztán felhívtak Pestre egy kibővített vezetőségi ülésre, ahol főnökeim kifejtették véleményüket, miszerint velem most már nem lehet dolgozni. Eddig is nehezen lehetett, hamarosan biztosítanak számomra valami beosztást az üzemben. Én azonnal felmentésemet kértem.

A szövetkezet elnökhelyettese: „Állandó panaszok voltak Kiss elvtársra, hogy drasztikus, szigorú módszereket alkalmaz. Ha egy nő megállt egy pillanatra, már figyelmeztette. Pedig azok olyan gépek, hogy időnként va-

lóban szükséges vagy tíz perc pihenő. Öt-hat évig próbáltuk csillapítani az ellentéteket, de a szakmunkásokkal olyan összetűzései voltak, hogy azok egységesen kijelentették: ha Kiss elvtárs marad, ők elmennek. Akkor a lenti városi pártbizottság egyetértésével leváltottuk Kiss elvtársat. Az új üzemvezető kinevezése sem az ő tudtuk nélkül történt. Az új vezetővel egyébként elégedettek vagyunk”.

Egy betanított munkás: „Az a baj, hogy nagyon gyenge az új főnök. Ahogy a szakmunkásfiúk fütyülnek, úgy táncol. Ha valaki kitanálja, hogy bótba kell menni, hát megyen. Munkaidő alatt. Senki sem szól. A régi főnök kéne! Az ü idejében nem vót megengedve az ilyesmi. Hogy átmegyek a kocsmába két rövidre. Még az asszonyok is. Oszt nem csoda, hogy hun az egyiknek, hun a másiknak csapja le az ujját a gép. Meg hogy összeverem a másikat. Mer most olyan is van.”

Hét évet elvesztegettem az életemből. Mintha átaludtam volna ezt a hét évet, aztán fölbredtem — megrongált idegekkel. Nyugtatókkal éltem. Amikor nekifog-

tam az üzem megteremtésének, nyolcvan kilós voltam, amikor leköszöntem, már csak hatvannyolc kiló. A gyerekeim felnőttek anélkül, hogy tudták volna, nekik apjuk is van. Baráti kört nem gyűjtöttem, nem építettem ki kapcsolatokat. A feleségemmel, családommal sokszor támadt nézeteltérésem, szememre vetették, hogy nem azért megyek haza, hogy közöttük legyek, hanem kilószámra hazacipeltem a papirokat és dolgoztam. Évről évre. Két műszakban végig bent voltam a kócerájban, aztán otthon güriztem... Így telt el hét év, és most mindent kezdek elölről.

Az volt a baj, hogy nem voltam diplomatikus. Túlságosan munkás- és vidékcentrikusan gondolkodtam. Nem bírtam elviselni a lassúságot, a ráérősséget, a pesti vezetők kényelmes módszereit, a telexen való dirigálást... Átnyúltak a fejem fölé. A vidéki üzem vezetője ki van szol-

gáltatva a központ kényének-kedvének. Nem kényeztettek el a demokratizmusukkal.

1977-ben a városi tanács vizsgálta a munkahelyi demokratizmust a település termelőüzemeiben. A témával a városi tanács ülése is foglalkozott. Az ipari szövetkezetnél nem tartották szükségesnek a vizsgálódást.

Ha azt csinálom, amit 1973-ig, akkor még ma is jó vezető vagyok. Ha nem említem a lenti bajokat, hanem mindenre azt mondom a főnökeimnek, hogy majd megoldjuk, majd megoldjuk... Ha köpök a város vezetőinek az elvárásaira és adom a hülyét, mellébeszélék... Így lehet főnnmaradni. És ha folytatom az ajándékozgatást. Mert mi volt? Mikor Pestre mentem, a központban dolgozó nőknek virággal, kávéval, édességekkel kedveskedtem. Nem lehetett krumplit kapni? Beszereztük, mázsaszámra küldtük. A tojásokat egyenként csomagolva. Drága a kacsza Pesten? Szóltam az asszonyoknak, megpucolták, így küldtük a főnököknek. Fizettek érte, de mennyit? Nagyon jól jártak. És elvárták. Ez a kihasználásig ment. Persze, mindenféle kedveskedésnek vége lesz egyszer. Elfáradtak a munkásnők, láttam, hogy már vicsorognak. Mit mondhattam?

— Mifelénk már nem tojnak a tyúkok.

— Nem baj, a most telepített másik üzemből úgyis olcsóbban kapjuk.

Ez volt a válasz.

Egy betanított munkásnő: „Kacsapucolás? Volt olyan. Még paradicsomot is befőztek az asszonyok. Aztán elvitte a főnök. A pestieknek. A bontott kacsát is. Meg a tojást. Biztosan be akart náluk vágódni”.

Amikor elnyertük a kiváló címet, elnéztem a pesti vezetőket: egymásnak adogatták át a borítékokat, a mi szocialista brigádjainknak csak néhány könyv jutott. Mielőtt eljöttem, a szövetkezet 126 százalékra teljesítette a féléves tervét, a mi vidéki részlegünk azonban 136 százalékra. Pesten több ezer forintot kiosztottak, ide egy fillér sem jutott. Egy másik alkalommal 22 ezer forintból 900-at kapott a mi üzemünk, ugyanennyit a másik vidékre telepített kóceráj, a többi a pestiek között osztották szét. Pedig a két vidéki részleg az összlétszám felét képviseli. Hát valahogy ez az arány vidék és főváros között. Ebből elegendem volt. Pedig pesti vagyok. Odalent, a gyarmaton engem kinyírtak, a tájára sem megyek többé az ilyen vidéki kócerájoknak. Nehéz ám mindig vesztesnek maradni. Visszamegyek Pestre.

Az MSZMP XII. kongresszusának határozatából: „Az előttünk álló feladatok megoldásának fontos feltétele a munkaerőnek a jelenleginél hatékonyabb foglalkoztatása... A gazdasági vezetők mindenütt és minden besztásban követeljük meg a munkaviszonnyal járó kötelezettségek teljesítését, a fegyelmezett és jó minőségű munkát”. Továbbá: „A területfejlesztésben is jobban érvényesüljenek a hatékonyság követelményei”.

Gyenei Márta—Körmendi Lajos

1.

A társadalomban végbement nagyarányú minőségi változásokhoz a társadalomtudományoknak — így a történelemtudományoknak is — azzal kell hozzájárulniuk, hogy segítsenek eligazodni a változások irányát, lehetőségeit és időpontjait illetően. A tudományok közreműködnek abban, hogy a válaszok közül a lehető leghelyesebbet válassza ki a társadalom irányításában döntő szerepet vállaló politikai gyakorlat. E feladat megoldásának mikéntjét illetően nemcsak hazánkban, de ennél szélesebb körben is folyik a vélemények konfrontálása. A feladatok tisztázásához sok vonatkozásban hozzájárult, hogy napjainkban a lényegét alapjaiban is érintő véleménycsere folyt, melynek kiindulópontja *Bakos István Társadalomtudományi kutatások vidéken* című tanulmánya. (Tiszatáj.)

A jelzett vitaindító, műfajából következően, elsősorban a jelenleg meglévő fogyasztókosságra koncentrál. A továbbiak végett szükségesnek tartom, hogy legfontosabb — különösen a gyakorlatunkban is általánosítható érvénytelő bír — megállapításait összefoglaljam: a tudományos kutatást végző intézmények közt nincs megfelelő munkamegosztás, nem elegendő a publikációs lehetőség, szükséges lenne a vidéki kiadók számára növelése, ugyanez az igény vetődik fel a tudományos infrastruktúra fejlesztésével kapcsolatban is. Végül igen lényegesnek tartom a szerző véleményét abban a kérdésben, amikor a határon túli — szocialista országok közötti — együttműködést szorgalmazza.

A fenti gondolatok bármelyikét szembevitjük saját — tartalmában is egyre gazdagodó — gyakorlatunkkal, mindegyiket igaznak tekinthetjük magunkra nézve. Pedig a szerző nem ránk gondolt elsősorban, hanem egy tradicionális kultúrával bíró egyetemi város tudományos életét használja fel kiindulópontul mondanivalója kifejtéséhez. Ebből az az optimista hangvételű következtetés is levonható, hogy no lám, nem is vagyunk olyan nagyon lemaradva kulturális életünk egy-egy területén, hiszen ha nem csak a tradíciót vesszük szemügyre, hanem a nagyságrendet is, csábító a kép. Pedig a valóságos helyzet részterületeken (és általában is) más. Mert tény és való, hogy rendkívüli erőfeszítések történtek éppen a történeti világunk, múltunk megismerésére, de vigyázzunk, mert ezek megítélése a helyi kultúrpolitika, valamint a tudományos közvélemény oldaláról közelítve eltérő lehet! Másrészt fel kell figyelni a kulturpolitikai értékelések és szakmai megítélés eltéréseire, ami nem lehet tartós és a köztük levő távolság mértéke sem lehet túl nagy.

Számolnunk kell mindezek mellett a tudományos megítélések olykori konzervativizmusával is. Erre jó példa a vitaindító cikk is, melynek példái között északmagyarországi társadalomtudományi kutatóhelyként csupán az egri tanárképző főiskola szerepel. Aminek kapcsán nem is annyira a tényességét és a jogosságát kell vitatnunk, hanem azt a megítélési rutint, amely a társadalomtudományi területen folyó tudományos munkát és a felsőfokú oktatást egységben és egyként fogja fel, azontúli tevékenységet pedig ennek megfelelően minősít: sorol másodrendűekké anélkül, hogy méltányos ismerettel bírna az ilyesfajta munkálatok irányában. (Jóllehet az általános tapasztalat e felfogást gyakran igazolja.)

Miként essünk tehát túl a „gyermekkori betegségeken”?

2.

Ahhoz, hogy tovább tudjunk lépni, érdemi, a ma valóságához is sok szálon kötődő tudományos programokra van szükség. Az

első, (talán meglepőnek tűnő) kérdés, ami felvetődik, hogy tehát ilyen célkitűzéseink nem lennének? A válasz: is-is. Azaz, hogy milyen korszerű igény támasztható a történeti kutatásokkal összefüggő területek iránt, mindez konkrétan eleddig nem fogalmazódott meg. Ami ugyanis a közművelődési irányítás oldaláról elhangzik, csupán azt biztosítja, hogy a kérdések a munkatervekben jelen legyenek. Ez azonban tudományosan szervezett, lépcsőzetesen végezhető és tartalmában ellenőrizhető programnak jószándékkal sem igen nevezhető.

Ami persze nem jelenti azt, hogy ne születnének, születhetnének olyan eredmények, amelyek mérhető és méltánylandó értéket hoznak létre. Csakhogy éppen az ún. „hivatalos” elképzelések mellett jönnek létre, vagy az országos intézményekkel kialakult egyéb kapcsolatok révén leérkező országos tudományos programok hatására teremnek. S az eredmény önmagáért szól, hiszen ilyen vagy olyan preferációk, ilyen vagy olyan váltó tényezők sem változtatnak azon, hogy a munkásság életmódjának (például) történeti alakulását vizsgálni salgótarján, nógrádi tapasztalatok ismerete és feldolgozása nélkül csak részszikerekkel járhat — legalábbis könnyen megkérdőjelezhető ennek hiányában a program országos és tudományos jellege. Vagyis hát egy „vidéki” intézmény minőségi munkája részben „fent” megelőlegezett bizalomnak, a felsőbb szakmai irányítás gondoskodásának, részben öntörvényű mozgás: a felismerés szükségességéhez igazodó tevékenységnek a következménye. A potenciálisan jelenlévő szakembereknél persze a gyakorlatban serkentheti is és hátráltathatja is egy országos program végrehajtásának ütemét, de a felismerés és törekvés, hogy kiszűrjük az esetlegességeket, felkeltjük a valóságos érdeklődést, megszüntessük a kapcsolat nélküliséget, feloldjuk a bizonytalanság érzését — nos, mindez újabb eredményeket hozhat.

A kérdés most már az: lehet-e és hogyan lehet szervezettebben?

3.

Nógrád megye történelme — annak korábbi sokoldalú feldolgozása ellenére is állíthatom — tudományosan feltáratlan korszakokban, jelentős eseményekben igen gazdag. Talán belátható időn belül megkezdődhet például — nem kevés időt és energiát emésztő előkészületek után — a rendszeres régészeti feltáró munka. Az indulás feltételei részben már rendelkezésünkre állnak, a továbbiakban a körülmények folyamatos biztosítása szükséges. Ez alkalommal nem szükséges a „biztosítás” sokoldalúsága részletesen ki térnem, csupán annyit tartok fontosnak megjegyezni: a régészeti terület bekapcsolása a történelmi kutatás folyamatába elengedhetetlenül fontos, enélkül az eddigi hibás gyakorlatot reprodukálnánk, a téves következtetések, illetve a nem bizonyított hipotézisek számát szaporíthatnánk.

Úgy tűnik, lényeges előrehaladással számolhatunk a kapitalizmus korát közvetlenül megelőző időszakokkal összefüggő ismereteink feltárásában is. Elsősorban a paraszti társadalom belső rétegződésének vizsgálata kezd kibontakozni: a paraszti életmód változásait a belső struktúrát jól mutató (hagyományosnak is nevezhető) viseletkutatás mellett egyre nagyobb teret kell kapnia a szokások, a magatartástípusok vizsgálatának. E korszak történetének eddig teljesen elhanyagolt irányában is öröndetes kezdeti eredményeket regisztrálhatunk. (Történetesen a nemesi réteg történeti szerepének, tevékenységének, haladó vagy retográd politikai állásfoglalásainak elemzéséről van szó. Szerencsére kinőttük azt a korszakot, amikor sommázott megítélés után kimondottan politikai jellegű álláspontot képviseltünk a történelmi vizs-

galat, elemzés helyett, így aztán nem tehetünk mást, minthogy e „kutatási gyakorlat eredményeként” máshonnan kölcsönzött sztereotípiákat hangoztattunk.)

Kétségkívül legjelentősebb kutatásnak kell tekintenünk a kapitalizmus periódusát érintő témákat. Nem csak a kifejtett kapitalizmus hatásrendszerében élő különböző társadalmi csoportok körülményeivel kell foglalkoznunk, hanem számunkra a legfontosabbal: a szocializmusról vallott felfogások kezdeti megjelenésének módozataival, valamint azok fejlődésével. A kutatási témák kijelölésekor nagyon lényegesnek látszik, hogy a társadalmi szerkezet változásával foglalkozzunk, hiszen azt ugyan tudjuk, hogy a módosuló termelési szerkezet és gyakorlat hatása alapjaiban alakította át az életkörülményeket, de ennek mikéntjére már kevés a megbízható információ.

A folyamat nem egyszerűen csak termelési tevékenység változásával járt, hanem az itt élő emberek magatartását, felfogását is megváltoztatta. Olyan új szokások és követelmények jelentek meg, amelyek a bányászat, az ipari (mégpedig nagyipari) tevékenység meghonosodásából következtek. Megváltozott az itteni ember is: a nagyiparnak helyt adó területhez korábban a föld, az erdő megnyitása kötődött, most új követelmények jelentek meg, amelyek erőszakosan igényelték az iparhoz való végleges kötődést, amit el akart kerülni a korábbi jobbágy, a későbbi kisparaszt és mindenki, akinek már nem adott teljes biztonságot a föld. A kapitalizmus korai szakaszában továbbá megjelent az a munkaerőtömeg, amelyet a nyomorúság kényszerített vándorlásra. Az a helyzet, amely itt fogadta őket, egyáltalán nem volt idilli. A falutól elkülönítetten létrehozott kolóniák világa azok lakóit szelektálta, „beszűkítette”. Hogy miként ment végbe az a folyamat, amelyben az osztályostársak egymásra találása végül is megtörtént ennek vizsgálata (különösképp egy-egy telep, egy-egy iparág mikroszintjén) mindenképpen indokolt.

Hogy további izgalmas és ma még kevésbé vizsgált témákat villantsunk fel, arról is szólni kell, hogy mind a kapitalizmus korai korszakában, mind a későbbiek során is jellemző nyelvi állapotokról is inkább romantikus alapállású torzónk van, mint hiteles képünk; hogy mind az itt élők mindennapi szokásait, szóhasználatát tovább vizsgálandó; de arra is érdemes a figyelmet fordítani, miként alkalmazták az új szakmák új kifejezéseit, s az eredetihez képest hogyan változtak a szakkifejezések a gyakorlatban.

Az eddig elmondottak talán kellően érzékeltetik, hogy mindezekkel, és az ezekhez kapcsolódó témákkal foglalkozni kell, fontosságuk érdemi munkálatokat tesz szükségessé. Vagyis megoldást csak több intézmény — sőt vállalati, tehát intézményen túli ambíció — összefogásán alapuló, a jelenleginél is pontosabb kutatóterv alapján végzett munka hozhat.

A következőkben azt vizsgáljuk meg, milyen feltételek szükségesek a feladatok elvégzéséhez?

4.

Sok tekintetben a legfontosabbnak tartom, hogy végbemenjen az ezen a területen tevékenykedő, kapcsolódó, vagy az ehhez kapcsolható intézményekben a tudományos feladataikkal összefüggő saját és közös érdekek felismerése, s hogy a felismert érdekeknek megfelelő munka bontakozzék ki, de specifikus érdekek alapján jöjjön létre az intézmények együttműködése, az egy témában munkálkodók csoportja. A következőkre gondolok: az intézmények szerepe, tevékenységének minősége meghatározó e vonatkozásban, az általuk végzett (garantáltan) minőségi munka lehet ugyanis az alapja annak, hogy a hatás a közvetlen érdekeltségi rend-

(folytatás a 21. oldalon)

szeren kívüli erőket is mozgósítani tudja. Tehát az intézmények szellemi eredményein kiépült koordináció, vagy ha úgy tetszik, a gazdasági és kulturális tevékenység, mint egy bizonyos feladat végrehajtására létrehozott „konzorcium” valósulhat meg ezáltal. A kockázatvállalás természetesen paritásos alapon képzelhető el. Tehát a témák vagy folyamatok elemzésében részt vevők valóságos érdekeinek megfelelő arányban — mind a szellemi, mind a gazdasági erőforrásait arányosan — mobilizálnák és alkalmaznák a feladat elvégzése érdekében. A szellemi haszon közös, míg a gyakorlati tapasztalat hasznosítására ott kerülne sor, ahol a téma alapján leginkább látszódik kedvező megvalósításának lehetősége. Az intézményekre építés egyébként is elkerülhetetlen, mert általában kínálkozik arra is lehetőség, hogy a kutatások ne legyenek csak kizárólagosan partikuláris érdekek hordozói, hanem annak a követelménynek is eleget tegyenek, hogy a lokális és az országos törekvések kötelező összhangja tartósan és valóságosan megvalósuljon.

Ez megint csak olyan feladat, amelynek megvalósulásához mindenekelőtt az országos kutatási irányokat kell ismerjünk, ennek birtokában fogjunk hozzá saját feladataink körvonalazásához. Azt a lehető legszélesebb körben elvégzett viták során szükséges pontosítanunk, és kialakítanunk a végleges programot. Az első eredményeket megint csak a lehető legszélesebb körben kell közrebocsásunk. Ezt követően a begyűjtött tapasztalatok (amelyeket, különböző véleményekkel való ütköztetés révén szerezhetünk) feldolgozása következik. Erre annál is inkább szükségünk van, hogy a kutatógárdát megvédjük az indokolatlan (vagyis kikerülhető) kudarcotól. Másrészt — tekintettel arra, hogy jelen pillanatban hivatalosan is kutatóhelyé nyilvánított intézmény nincs a megyében — legfontosabb feladatunk, hogy csak olyan eredményekkel jelentkezünk a nyilvánosság előtt, amelyet fentebb leírtunk. Harmadrészt: az indulásnál megmutatózó „óvatosság” révén a rendelkezésre álló anyagiakkal is takarékosan lehet bánni.

Ahhoz, hogy mindezek a felvetések megvalósulhassanak, elsősorban hatékony irányító munkára van szükség. Az irányítás ezen a területen — érthető okoknál fogva — meg lehetőséget biztosít. Kezdeményező kedvének növelésével a már most is meglévő tapasztalatok áttekintő elemzésével gyakorlatiassága növelhető. A gyakorlati tapasztalatok révén az is joggal elvárható, hogy mind kezdeményezőkéssége, mind témaválogató készsége biztosabb alapra helyeződjen. Ez utóbbi követelmény már átvezet az általam másodikként megjelölt csomópont felé, amelyet feladataink megoldásában lényegesnek tartok. Ahhoz ugyanis, hogy tudományos tevékenységünk a meglévő feltételek kitérítésére, a teljesebbé váló élet igénye szerint alakuljon, arra is nagy szükség van, hogy (a fentebb említett megfontolások mellett) jöjjön létre egy középtávú, a társadalmi, politikai igényeket figyelembe vevő, azt kielégítő tudományos kutatási terv. Ez tartalmazza azokat a témákat, amelyeket vizsgálatra kijelöltünk, amelyek valóságos közösségi igényeket elégítenek ki, amelyek tehát nem elsődlegesen és kizárólagosan intézményi érdekek, vagy teljesen személyes ambíciók kielégítését szolgálják. Szükséges az is, hogy az intézmények lehetőségeinek bővítésénél a tudományos munka végzésének feltételeit is folyamatosan gondozzuk; sőt, ennek a követelménynek a teljesítése rendszeres értékelés által a napi, az éves, a középtávú tevékenységben is jelen legyen. A tudományos munkához elengedhetetlenül szükséges a közönnyel, a tudományos közvéleménnyel való találkozás feltételeinek megteremtése, e mű-

ködési körülmények biztosítása: vagyis a publikáció lehetőségeinek megteremtéséről és egyben a harmadik követelmény meglétéről van szó.

Meggyőződésem, hogy a feltételek megteremtésében nem állunk rosszul. (Legyen szabad most eltekintennem a részletes felsorolástól, pusztán csak annyit kívánok megjegyezni, hogy nő azoknak az intézményeknek a száma, amelyek e téren is egyre jobban „otthon vannak”). Az, hogy a felsorolt követelményeket, mint előtünk álló feladatokat jelöltem meg, annak nem a hiányzó fórumokat „követelő” voluntarizmus az oka, hanem hogy az e téren meglévő figyelmetlenség miatt nagyfokú pazarlás tapasztalható. Mert nem pazarlásnak kell-e minősítenünk, hogy az, ami napvilágot lát, az olyannyira kevésbé ismert, mint most nálunk? Hiszen egyfelől az, hogy mi és mikor (nem) olvasható, azt a mai gyakorlatunk szerint minden külö-

nösebb indoklás nélkül lehet a takarékoság — egyébként jogos, de miután minduntalan elhangzik, varázsköpenyként ható — indoka mögé eldugni. Másfelől viszont a befogadás és alkalmazás hiányosságai, az érdektelenség, a közöny, az ambíciótlanság valós okai felderíthetetlenek.

5.

Meggyőződésem: a leírtak alapjaiban megvalósítható és megvalósítandó feladatok, amelyek megoldását esetleg elodázhathatjuk, de kikerülni nem tudjuk. Ezért javaslok széles körű illúziómentes és életünk tartozékaként jelenlevő vitát, hogy saját dolgainkban — amelyek sorában az itt leírtak esetleg csak részletkérdésnek tűnnek — tisztábban lássunk.

Horváth István

Zenei életünk kis tükre III.

TÜKÖRKÉP ALULNÉZETBŐL

Kíméletlenül pontos tükröt tartott zenei életünk elé Tóth Csaba, a Palócföld 1980/6-os számában. Annál meglepőbb, hogy lehangoló körképét bizakodó mondatokkal zárja. Zenei művelődésünk új formáiban (zenei könyvtárak, ifjú zenebarát klubok, kóruszenei és popzenei táborok, zenei továbbképzések stb.) ugyanis biztosítékát látja annak, hogy „zenekultúránk gazdagodó eszköz- és formatarából színvonalas, tartalmas és pezsgő zenei életet teremtsünk” Nógrád megyében.

Bizonyára az eltérő nézőpont az oka, hogy a magam részéről korántsem látom ilyen optimistán zenei életünk távlatait. „Alulnézetből” úgy tűnik, hogy a már meglévő és funkcionáló új formák mind eddig csak mennyiségi gyarapodást jelentettek. Avagy beszélhetünk-e minőségi fejlődésről a zenei táborok esetében? Éreztetik-e hatásukat a megyében az ifjú zenebarát klubok? Jelentett-e „frontáttörést”, hogy létrejött Salgótarjánban a megyei könyvtár zenei részlege? És egyáltalán: a gyarapodó lehetőségekkel arányosan fejlődött-e megyénk zenei élete?

Önámítás volna a kérdésekre statisztikai adatokkal válaszolni. Valójában az új lehetőségekkel is többnyire azok élnek, akik — ilyen-olyan minőségben — már korábban is eljegyezték magukat a zenével. Egyébiránt az említett új lehetőségek szemérmesen kínálják magukat azoknak, akik véletlenül bepillantanak zenei életünk kulisszái mögé.

De mi az, ami a „bepillantásra”, a lehetőségek megismerésére készítheti a zenei életből önmagukat kirekesztőket? Úgy vélem, mindenekelőtt az agitatív erejű propaganda ösztönözhet az első lépések megtételére. Igen, a propagandáról szeretnék szólni, amely — ha nem is alapfeltétele, de — mindenképp egyik mércéje a zenei élet „pezsgésének”. Propagandán természetesen nem egyszerűen a zenei esemé-

nyek hatásosabb reklámozását értem, hanem a zenei ismeretterjesztés népszerűbb formáinak, a zenei élmény befogadásának hatékony előkészítését, rendszeres és színvonalas zenekritikát, az összehangolt szervező munkát és sok-sok apró ötletet, melyek révén zenekultúránk értékei utat találhatnak a lakosság szélesebb rétegéhez.

Zenei életünk „állóvívztükre” felett medítálva talán nem haszontalan közelebről is megvizsgálni e — tágabban értelmezett — zenei propaganda megyei helyzetét.

Magánvizsgálódásom kiindulópontjául az élőzenei hangversenyek látogatottságának tapasztalatait választottam. Tóth Csabát idézve: „ismert tény, hogy a filharmóniakoncertek számát tekintve Nógrád megye, messze leszakadva, az utolsó helyen áll”. Ennek alapvető oka (bárki ellenőrizheti) a koncertek krónikus közönséghiánya. Márpedig „pezsgő zenei életet” nehéz elképzelni közönség nélkül. Hiába zenészeink felkészültsége, hiába a jobbnál jobb zeneművek bemutatása, ha nincs, ki meghallgassa azokat. Az egyik legsürgetőbb feladat tehát a zenét szerető és értő hangversenyközönség kinevelése!

A zenei alapműveltség elsajátításának legalkalmasabb és legfontosabb szinterei az iskolák. (A zeneiskolákban folyó intenzív zenei képzésről most nem kívánok szólni, hiszen a növendéklétszám állandó gyarapodása ellenére zeneiskolai tanulmányokat az iskolás korú gyerekeknek csupán elenyésző százaléka folytat.)

Mi a helyzet az általános iskolákban? Nos, a tanítóképző főiskolákra jelentkezőknek néhány évvel ezelőtt még énekzenei készségükről is számot kellett adniuk a felvételi vizsgán. Ma már az is eredmény, ha a végzett pedagógusok — tisztelet a kivételnek — szolmizálni tudnak... Úgy tűnik, egyre messzebb kerülünk attól a célkitűzéstől, hogy az alsó tagozatban a betűvetés és az egyszerű mellett a zenei ábécét is sajátítsák el a gyerekek.

A felső tagozatokban sem sokkal kedvezőbb a helyzet. Megyénkben ugyan a szakemberhiánnyal is magyarázható a zenei nevelés alacsony szívonala, de köztudott, hogy a „kétszakos” diplomával rendelkező tanárok többsége sem tekinti az ének-zenét *egyenrangú* tantárgynak.

A középiskolai szaktanároknak azután főhet a fejük, hogy a tanterv által előírt menetben haladjanak az anyaggal, vagy az általános iskolai ének-zene oktatás hézagjait foltogassák?! Általában mindkettőre vállalkoznak — kevés sikerrel. Azoknak a gyerekeknek pedig, akik szakmunkásképző intézetekben tanulnak tovább, szinte semmi esélyük sincs, hogy pótlólag megszerezzék a zenei műveltség alapjait.

Nem lehet tehát eléggé hangsúlyozni az iskolai ének-zene tanítás fontosságát. Az általános és középiskolai pedagógusoké a legnagyobb felelősség, de — a kötelező óraszám jóvoltából — a legnagyobb lehetőség is a zenei nevelésre. Hogy várható-e a jövőben prosperitás zenei életünkben, az ma dől el az iskolában!

Mi történik, ha mégsem sikerül felkelteni a tanulóknak az érdeklődést a zenekultúra iránt? Az igényfelkeltésről, a zenei nevelésről lemondani természetesen a későbbiekben sem szabad. Elvben a lehetőség továbbra is adott, de ekkor már jóval összetettebb a feladat, hiszen meg kell nyerni az emberek hajlandóságát. Ráadásul felnőttek között már nem lehet sikerrel alkalmazni direkt, iskolás módszereket, és persze kötelezni sem lehet senkit a zenei nyelv elsajátítására.

Az iskolai zenei nevelés mulasztása elsősorban a közművelődési intézményeket terheli pluszfeladattal. A művelődési intézményeknek egyszerre kell kielégíteniük a már „zeneközben” levők zenei igényeit, és — missziót folytatva a még „kivülálló” között — újabb híveket toborozni a muzsikának. Bár a propagandának mindkét feladat kivitelezése során döntő jelentősége van, a két feladat lényegesen különbözik egymástól, és tapasztalataim szerint az utóbbira nincsenek kellően felkészülve a művelődési intézmények.

Sajnálatos tény, hogy Nógrád megyében csak egy-két népművelőnek van zenei képzettsége. Ez persze még nem volna baj, ha legalább ismernék zenei életünk — Tóth Csaba által feltárt — problémáit. Ez esetben a zenei propagandában már bekövetkezett volna valamiféle megújulás. A művelődési házak munkatervében ugyan majd mindenütt megtalálhatók a hangversenyek, zenei rendezvények, de ezek legjobb esetben ugyanolyan propagandát kapnak, mint más programok. Ez azonban a jelenlegi helyzetben nem elegendő! Kivált nem Nógrád megyében, melynek még székhelyén sem lehet eladni — 1981-ben — száznál több jegyet a Bartók vonósnégyes hangversenyére..

Tóth Csaba is említi, hogy hiányoznak például a felnőttek számára szervezett ún. hangverseny-előkészítő foglalkozások, „ahol — a résztvevők felkészültségéhez mérten — a zeneművek értelmezésére, elemzésére sor kerülhet”. Nem vitás, egyszerűbb megszervezni és propagálni egy

hangversenysorozatot, mint egy olyan rendezvényt, amely maga is propagálni akar valamit. Mert ne feledjük: nem a zenei ismeretterjesztés a cél! A zenei nevelés csak eszköz, mely kulcsot ad a műélvezethez, a zeneművek által közvetített üzenetek — érzések, gondolatok — megértéséhez.

Kérdés persze, hogy mi a fontosabb: kielégíteni vagy felkelteni a zenei igényeket? Természetesen: mindkettő fontos. De hogy a művelődési intézmények feladatrendszerében melyik kapjon nagyobb hangsúlyt, azt a mindenkori helyzet szabja meg! Az élőzenei koncertek látogatottságát figyelembe véve, jelenleg megyénkben — úgy vélem — az igényfelkeltésnek kellene előtérbe kerülnie!

Van azonban egy furcsa ellentmondás, ami megnehezíti a helyes módszerek megválasztását. Az iskolapadból kikerült fiatalok és felnőttek körében ugyanis általában csak a zenével való közvetlen találkozás hatására ébred (ébredhet) fel az igény a zenei műveltség megszerzésére, pótlására. Ugyanakkor köztudott, hogy hangversenyekre — kilencven százalékban — azok járnak, akik valamilyen szinten már birtokában vannak a zenei műveltségnek. Ezt az ellentmondást csak újszerű propaganda, ötletes módszerek hidalhatják át! Leegyszerűsítve a feladatot: ha a közönség elkerüli a hangversenytermeket, akkor a zenét kell „kivinni az utcára”. Növelni kell tehát az érintkezési felületet a zene és a potenciális közönség között!

Szemben zenekultúránk klasszikus értékeivel, minden nehézség nélkül utat talál a tömegekhez a szórakoztató, illetve „könnyűzene” néhány válfaja. Nem ártana közelebbről is megvizsgálni népszerűségük okait, és uram bocsá’ a tapasztalatokat felhasználni a „kegy- és közönségvesztett” műfajok népszerűsítésében. Most csak egyetlen körülményre utalnék: a „könnyűzene” szó szerinti térhódítására.

A könnyűzenének adnak helyet éttermek, szórakozóhelyek, szabadtéri színpadok, sportcsarnokok — néha valóban elképesztően alacsony igényszinthez igazodva. De „könnyűzene” szól a filmvetítések előtt és a kulturális rendezvények szüneteiben is stb. Szentségtörés lenne ezeken a területeken igényesebb zeneművekkel konkurrálni? Inkább csak szokatlan lenne. Eleinte. (Zárójelben jegyzem meg, hogy Londonban óriási sikere van az úgynevezett „klasszikus diszkónak”, ahol a lemezlovas klasszikus táncszámokat, szvitteket tesz a korongra..)

Persze, ha ódzkodunk a radikális módszerektől (ámbar a „pezsgő zenei élet” fogalmában a botrányok is megférnek), némi fantáziával új, eddig kiaknázatlan területeket is fel lehetne kutatni. Hazánkban is történtek és történnek kísérletek arra, hogy az élő- és gépzene új fórumokon is meghonosodjék (múzeumi hangversenyek, szabadtéri koncertek, irodalmi kávéházak stb.). Megyénkben ezek a kísérletek még nagyon esetlegesek és bátoratlanok (zenés hétfők Salgótarjánban, mú-

zeumi hangversenyek a szécsényi és a salgótarjáni múzeumban stb.), de mindenképp figyelemre méltók.

Végül szólnék a zenei propaganda harmadik csatornájáról, a tömegkommunikációs eszközök, ezen belül a megyei sajtó helyzetéről. Tóth Csaba jogosan kifogásolta a megyei napilapban megjelenő — zenei tárgyú — írások felszínességét. Nem a *Nógrád* az egyetlen megyei lap, amely nem rendelkezik saját zenekritikussal. De alighanem Nógrád az egyetlen megye, melynek nincs — rendszeres publikációs tevékenységet is folytató — zenetudósa, zeneesztétája, elméleti szakembere. Ennek hiányát — csakúgy mint a közoktatási és közművelődési intézmények zenei nevelés terén elkövetett mulasztásait —, a zeneiskolák tanárai és a megye előadóművészei igyekeznek pótolni. Zenei neveléssel — a zeneiskolák falain belül és azon túl — ők foglalkoznak legeredményesebben. Olykor saját szakmai fejlődésüket hátráltatva az önként vállalt népművelői feladatok ellátásával. Lelkesedésük révén indulhatott útjára az „Élőzenét a falusi iskoláknak!” akció, ők vállalták ismeretterjesztő előadásokat a művelődési házakban, és közülük kerülnek ki a *Nógrádban* megjelenő igényesebb zenei anyagok szerzői is.

Hiába építették ki Magyarországon — a művészeti nevelés részeként — az énekzenei nevelőmunka lépcsőzetes rendszerét, ha az erre hivatott intézmények valamelyike nem tölti be maradéktalanul funkcióját, a következő „lépcsőre” már kétszeres, az azt követőre háromszoros teher nehezedik, míg nem a zeneiskolákra hárul valamennyi megoldatlan feladat. Tudom, megyénk zeneiskoláinak tanárai az eredendően rájuk szabott közművelődési feladatok ellátásán túl is megragadnak minden lehetőséget a zenekultúra népszerűsítéséért, de nem várható el, hogy az igények felkeltését és kielégítését egyaránt eredményesen végezzék.

Amikor hatékonyabb zenei propagandát — új módszereket, ötleteket — sürgetünk, mi is az ének-zene tanárok és a népművelők, a közoktatási és közművelődési intézmények, valamint a sajtó összehangolt munkájára gondolunk.

Jelenleg azonban a — belső szakmai problémáktól sem mentes, az értő mecénatúra támogatását nélkülöző — zenésztársadalomnak kell a megfelelő zenei propagandáról is gondoskodnia. A helyzet már-már abszurd voltát jól érzékelteti az a nem ritka eset, amikor egy zenei „propagandának” szánt rendezvény megyei lapban történő „propagálását”, majd értékelését az az előadóművész vagy zeneiskolai tanár vállalja fel, aki a rendezvény szervezését, lebonyolítását és az azon való közreműködést is felvállalta..

Amíg a zenei propaganda terén nem következik be „forradalmi” megújulás, addig — véleményem szerint — zenekultúránk eszköz- és formatarjának gyarapodása nem elégséges egy színvonalas, tartalmas és pezsgő zenei élet megteremtéséhez!

Pintér Károly